

”I fjor ville jeg slått, men i år er det ikke lov”

Rapport fra gjennomføring og evaluering av ConnectOSLO 2002 – 2005

Innhold

Forord	3	METODE	18
– Mindre mobbing, heldigvis.	4	Utvalg	18
INNLEDNING		Instrumenter og dataskåring	18
Målsetting	6	Statistiske analyser	18
Faglig plattform	6	RESULTATER	18
Bredde		Elevresultater	18
Autoritative voksne		Elevresultat fra skolene i pilotprosjektet	19
Konsistens		Innsatsområder	
Kontinuitet		Disiplinvansker, konsentrasjonsvansker og mobbing .19	
Prosjektorganisering	7	Andre indikatorer	
Elementer i prosjektet	8	Kontekstvariabler	
Faglige kurs fra SAF		Lærernes oppfølging	
Kollegaveiledning		Foreldres tilsyn og interesse for skolen	
Nettverk		Relasjoner mellom elever	
Generelle skoletiltak		Elevresultater fra skolene i hovedprosjektet	22
Spesielle og kontekstuelle tiltak		Innsatsområder	
Evaluering		Disiplinvansker, konsentrasjonsvansker og mobbing	
Oppsummering	9	Andre indikatorer	
– Vi er da en Connect-skole, slikt går ikke an!	10	Kontekstvariabler	
INNOVASJON- IMPLEMENTERING	12	Lærernes oppfølging	
Innovasjonsmodellen i ConnectOSLO	12	Foreldrenes tilsyn og interesse for skolen	
Initieringsfasen i ConnectOslo		Relasjoner mellom elevene	
Implementeringsfasen	12	Oppsummering av resultater fra HP1 og HP2	26
Forankring		Lærernes erfaringer med ConnectOSLO	27
Implementering og kontinuering	13	Oppsummering av resultater	29
Press og støtte		– Mobbingen skremmer.	30
Refleksjon		DRØFTING	32
Ekstern veiledning		Anbefalinger for videre arbeid	33
Etterspørsel og informasjon		– Her blir alle fargeblinde, og det er vi glade for.	34
Nettverk		LITTERATUR	36
Kompetanse		APPENDIX	37
Oppsummering	15		
Ulike skoler med ulike erfaringer	16		

Vi på Senter for atferdsforskning (SAF) vil gjerne takke våre samarbeidspartnere. Utdanningsdirektoratet og Utdanningsetaten i Oslo kommune har bidratt til å gjøre ConnectOSLO mulig gjennom sin støtte til prosjektet. Vi vil også takke hver enkelt av skolene for et lærerikt samarbeid:

Abildsø	Grorud	Lysejordet	Stasjonsfjellet
Brannfjell	Haugen	Marienlyst	Stovner
Bygdøy	Haugerud	Mortensrud	Svendstuen
Ellingsrud	Ila	Ris	Tøyen
Ellingsrudåsen	Kampen	Skjønnehaug	Vinderen
Furuset	Kjelsås	Slemdal	Voksen
Godlia	Lakkegata	Smestad	
Grindbakken	Lofsrud	Sognsvann	

Vi vil rette en spesiell takk til Lisbeth Fossum fra Utdanningsetaten i Oslo. Vi vil også takke intervjuobjektene våre. Vi vil takke veilederne våre, Aud Engeset, Astrid Madsen, Siri Mohr, Anne-Kari Hermansen og Gro Hexeberg Dahl. Øvrige som har bidratt fra SAF er Gaute Bjørnsen, Elsa Westergård, Unni Vere Midthassel, Elaine Munthe, Gaute Auestad, Else Knudsvik, Silje Stangeland, Åse Ormøy og Jaqueline Erland. Journalist Per Lars Tonstad har foretatt intervjuene og tatt bildene.

Forord

Første time var startet og skolegården var tom da jeg kom på besøk. Men to elever, en jente og en gutt i 11-12-års-alderen, ventet på meg der taxien stanset. De var leder og nestleder i elevrådet og fulgte meg til rektors kontor, der hun ventet sammen med inspektøren. Elevene deltok i orienteringsmøtet og fortalte med sine ord om hvordan ConnectOSLO var lagt opp på deres skole.

Da første pause startet gikk vi ut i skolegården. "De voksne går med gul vest" ble jeg forklart. "Da ser vi dem bedre, og det er særlig viktig for de små". Uheldigvis og tilfeldigvis falt en av de små ned fra klatrestativet. Det tok ikke lang tid før en av de gule vestene var der. Hun ble gjort oppmerksom på uhellet av de som så både henne og episoden.

Elevene var også med på besøksrunden til klassene. "Vi reiser oss alltid og hilser når en voksen kommer inn", ble jeg fortalt.

Senere på dagen besøkte jeg en ungdomsskole og noen klasser der. Elevene reiste seg spontant og hilste da jeg kom inn. Jeg ble ikke mottatt av elever da jeg kom til skolen, men jeg spurte en gruppe om veien. Den gruppen som min tante ville unngått. En av elevene hadde den kule og tøffe uniformen på. Han fulgte meg høflig, og ikke lite sjarmerende, til rektors kontor.

Man skal ikke være naiv. Mine øyne så nok også unntaket, som sikkert hadde sin rot i ulike forhold. Likevel tenkte jeg: ConnectOSLO må ha truffet en dyp streng. Det har skapt en ressurs hos mange voksne på skolene. Det å nettopp være voksen for å kunne gi barn og unge støtte og grenser å forholde seg til.

Rapporten beskriver disse prinsippene for en god voksen væremåte. Det krevende arbeidet med å erobre og omsette prinsipper til det å starte en skoletime og ha blick for Karim og Anne. Resultatkapittelet viser tendenser og variasjoner. Det sier meg at den sprudlende lykken på skolene inne og ute ikke var langt unna sannheten.

ConnectOSLO hadde ikke vært mulig uten en høy profil fra Utdanningsetaten; Astrid Søggen og hennes medarbeidere.

Forfatterne av rapporten har på ulikt vis vært sentrale i arbeidet. Jeg har nok vært prosjektleder, men mest i formell forstand. Daglig leder i gode, men også noen tunge dager, har vært Grete Vaaland. Connect betyr å knytte sammen. Det er nettopp det du har gjort med tankekraft, praktisk evne og støtte. Det står stor respekt av ditt arbeid.

Erling Roland

Senterleder

© Senter for atferdsforskning 2005
ISBN 82-7578-029-2

Printed in Norway by Grafo Trykkeri as, 2005

1. utgave 1. opplag 2005

Publikasjonen fås kjøpt hos:

Det må ikke kopieres fra denne publikasjonen i strid med åndsverkloven eller i strid med avtaler om kopiering inngått med Kopinor, interesseorgan for rettighetshavere til åndsverk.

Senter for atferdsforskning, Universitetet i Stavanger
4036 Stavanger

tlf: 5183 2900 fax: 5183 2950
internettadr: www.uis.no/saf

– Mindre mobbing, heldigvis.

– Lærerne har på seg gule vester. Det gjør at vi ser dem lettere, forklarer Tora Vollset i 6A ved Grindbakken skole, mens Nicoline Skaug i 6C nikker ivrig.

– Vet du, Connect var i nyhetene også engang, utbryter de nesten i munnen på hverandre. De to elevene synes det er stas at skolen de går på er med i Connect.

– Kom, bli med oss til foajeen. Der henger mobbemånefestet. Alle elevene ved skolen har klippet ut en kopi av hånden sin. Nå henger alle hendene på veggen, forteller de to sjetteklassingene ivrig.

Grindbakken skole ligger i Holmenkollåsen med utsikt over Bogstad golfbane. Her er det vakre terrasseleiligheter og eksklusive eneboliger. Bare 10 prosent av de 450 elevene har minoritetsspråklig bakgrunn. Da er det gjerne en norsk mor som er gift med en fransk far.

Midt i skogen ligger skolen. Her råder det harmoni og ro. Ungene leker med ball selv om det plaskregner. Ei lita jente snufser litt og går til kontoret. Hun er våt på beina og vil ringe til mamma. Heldigvis ordner det seg.

Tora og Nicoline forteller at alle elevene ved skolen fikk ei T-skjorte da Connect-programmet begynte.

– Men skjortene var litt store, fniser de.

Nicoline Skaug og Tora Vollset synes det er stor stas at skolen de går på er med i Connect. – Vi kan si ifra hvis noen gjøre noe dumt. Så får de kanskje litt dårlig samvittighet etterpå, sier de to sjetteklassingene.

Stygge ord

Elevene ved Grindbakken skole er veldig klar over hva Connect står for.

– Over alt henger det gule lapper hvor det står hvordan vi skal oppføre oss. Det synes jeg er bra. Det var nok en del mobbing her før, sier Tora og fortsetter;

– Men nå er det blitt bedre. Det kan være noen krangler fortsatt, men vi tør å si stopp og ber snarere læreren om hjelp.

Hun snakker ivrig og ler mye. Nicoline tenker grundig før hun sier hva hun mener. De to jentene er venner og fortrolige, og har nok noen hemmeligheter sammen.

– Nye elever kan lage litt trøbbel med en gang. Men de forstår fort når de gjør noe galt. Nå er det heller ikke så mange som sier stygge ord. Det var det mer av før, mener Nicoline.

Både hun og Tora tror at de fleste elevene ved skolen har venner. Noen har færre venner enn andre og noen skiller seg ut fordi de holder seg for seg selv. Men de mobbes ikke for det, mener de to venninnene.

– De liker seg vel alene, og det må de få lov til, sier Nicoline med en selvsikker mine.

Verken Tora eller Nicoline tror at det finnes elever som gruer seg til skoledagen. De har aldri hørt om elever som får vondt i magen bare ved tanken på at de skal på skolen.

– Men det er ikke alltid like morsomt. For eksempel hvis vi skal ha heldagsprøve. Æsj, det kan være kjedelig, sukker de.

Dårlig samvittighet

Rundt i gangene henger Connect-plakater der det står hvordan små og store skal oppføre seg. Grindbakken skole ville bli med på Connect-programmet for å få en slags paraply over sitt verdigrunnlag. Det var ingen akutt krise eller store problemer ved skolen, men ledelsen ønsket en felles plattform og noen verdier å strebe etter. Lærerne ville bli bedre ledere. Å få impulser utenfra var en positiv ting.

– Vi har laget en Connect-rap også. Den kan alle, forteller Tora.

Hun trekker knærne bestemt oppunder magen før hun fortsetter;

– Det hender nok at noen er litt ulydige nå også. Men hvis noen gjør noe som er virkelig dumt, da kan vi gi beskjed. Så får kanskje den personen som har gjort det dårlig samvittighet. For det tror jeg, nemlig, konstaterer hun.

– Connect er der bare, liksom

Det er noen kilometer og et hav av avstand i kultur og språk mellom Grindbakken skole og Haugen skole på Stovner. På Haugen skole venter Tracey da Cruz og Aina Mahama i et lite grupperom. Begge går i niende klasse. De er venner og synes skolen er passe okei. Ikke verdens deiligste sted, men greit nok, liksom.

– Vi hadde litt dårlig stemning her på skolen før Connect kom. Det har heldigvis blitt bedre. Men Connect er ikke noe vi snakker om så ofte. Det bare er der, liksom. De gule plakatene er tatt ned, selv om lærerne heldigvis har blitt flinkere til å ta tak i problemene, sier Tracey.

Mye flytting

Haugen skole har drøyt 500 elever. Flertallet av elevene har en tospråklig bakgrunn. Mens befolkningen i Holmenkollåsen holder seg stabil, med lite innflytting og utflytting, er det motsatte tilfelle på Stovner. Her er det mange nasjonaliteter som er samlet og folk som stadig flytter til og fra. Haugen skole ville være med i Connect for å sette større fokus på det sosiale miljøet og for å kunne ta tak i problematferd. For de ansatte var det nyttig å kunne få inn ekstra kompetanse utenfra. For Tracey og Aina betyr Connect først og fremst antimobbing.

– Både i klassen, i elevrådet og på samlinger med foreldre har vi snakket mye om Connect, mobbing og alt det der. Vi merker at det har blitt roligere i timene etter at vi ble med i Connect, forteller de.

Fortsatt mobbing

De to niendeklassingene synes likevel det er vanskelig å måle verdien av Connect.

– Lærerne har blitt flinkere til å ta tak i problemene. Men fortsatt er det nok en del mobbing og erting på skolen vår. Noen elever står fortsatt utenfor gjengen, sier Aina.

Både hun og Tracey tror dette kan skyldes måten de kler seg på og hvordan de snakker.

– Jeg vet om elever som ikke trives på skolen. Kanskje er de utrygge og litt redde. Jeg vet ikke om lærerne helt har skjønnet det ennå, avslutter Tracey.

*Tracey da Cruz og Aina Mahama forbinder Connect først og mest med antimobbing.
– Det har blitt bedre, men vi vet om elever som fortsatt er redde for å gå på skolen, sier de.*

Presentasjon av ConnectOSLO

ConnectOSLO er et program som er utviklet på oppdrag fra Læringscenteret. I denne rapporten beskrives og evalueres dette programmet.

Evalueringen av det norske bidraget til EU-programmet Connect 001–Tackling Violence in Schools resulterte i bred positiv omtale, og ble derfor anbefalt som et tiltak man burde satse videre på i skolen. Bidraget bestod i en beskrivelse av en snuoperasjon på Gran skole i Oslo, en skole som slet med alvorlige atferdsproblemer.

Senter for atferdsforskning (SAF) fikk i oppdrag å utvikle og prøve ut et bredt program for forebygging og håndtering av vold og andre typer problematferd i skolen. Omtrent på samme tid fikk SAF også en henvendelse fra Utdanningssetaten i Oslo som ønsket å samarbeide om et holdningsskapende arbeid mot problematferd i skolen.

En av intensjonene til EU-programmet Connect var å forene forskning og praksis ved å la forskere og praktikere samarbeide. ConnectOSLO er blitt til i forlengelsen av dette, der praksisfeltet er representert ved Utdanningssetaten i Oslo og 30 skoler, mens forskningsfeltet er representert ved fagmiljøet på SAF.

Målsetting

Connect har som mål å redusere problematferd i grunnskolen gjennom en satsing som favner bredt innenfor flere typer problematferd. Programmet omfatter sju områder der en tar sikte på å få til en positiv endring. Tre av disse er primære innsatsområder. De omfatter konsentrasjonsvansker, disiplinvansker og mobbing. De sekundære innsatsområdene er vold, rasisme, skulk og negativ gjengdannelse. I arbeidet med programmet prioriteres innsatsen hovedsakelig mot de tre primære innsatsområdene, mens det samtidig forventes en generell effekt som berører de fire øvrige områdene.

Faglige plattform

Connect er utviklet på grunnlag av teori, empiri og erfaringer som dokumenterer at elevers atferd kan endres gjennom endring av læreres atferd. Det er sterk tradisjon for at holdningsskapende arbeid i skolen vektlegger innsats mot holdningenes kognitive komponent, med forventning om at endrede holdninger vil medføre endret atferd. I Connect settes fokus direkte på atferd og atferdsendring. Gjennom opplevelser med ulike typer atferd og refleksjon rundt erfaringene, stimuleres holdningsdannelse gjennom påvirkning av tanker og følelser.

Det avgjørende virkemiddelet for endring av elevatferd i Connect-programmet, er en samlet voksengruppe som kan være rollemodeller for ønskede atferdsstandarder. Det er viktig at voksengruppen oppmuntrer og veileder elevene til slike standarder, og på en respektfull måte griper effektivt inn når standarder brytes. Dette er dessuten en vei til endret elevatferd som kan gjennomføres som en del av lærernes ordinære arbeid, og som derfor ikke skal gå på bekostning av skolens ordinære arbeid.

Connect er et prinsippstyrt program. Gjennom kompetanseheving og lokale arbeidsprosesser i Connect, forventes det at skolen skal kunne gjøre sine handlingsvalg ut fra prinsipper som reflekterer hvordan ting henger sammen og virker inn på hverandre. Det foreligger derfor ikke en manual som foreskriver eksakte handlingsalternativer for situasjoner en lærer vil kunne komme i.

For å lykkes med en prinsippstyrt tilnærming, må hver enkelt av de voksne i skolen forstå og slutte seg til de faglige prinsippene som Connect-programmet bygger på. For å oppnå positiv innflytelse på elevatferd, er det avgjørende at de voksne som arbeider med elevene opptrer konsistent, slik at de forsterker hverandres praksis gjennom sin egen måte å opptre på. Samtidig vil en da, når en for eksempel møter utfordrende elevatferd, ha ryggdekning for å gripe inn i kraft av at samtlige voksne på skolen ville gjort det samme. En faglig sterk og tydelig skoleledelse er viktig for å få utviklet og opprettholdt en slik kollektiv kraft i voksenmiljøet. Nedenfor kommenteres kort noen av programmets bærende prinsipper; bredde, autoritative voksne, konsistens og kontinuitet.

Bredde

Prinsippet om bredde kommer til uttrykk i forhold til mål, aktører og tiltak. Connect er et bredt program i den forstand at målet er å forebygge og redusere flere typer atferdsproblemer.

Når det gjelder aktiviteter, er det summen av mange små og store samordnede og målrettede tiltak på ulike områder, som virker. Å etablere en bred tiltaksprofil forutsetter at en stor del av tiltakene blir utviklet lokalt. Det gir også rom for at den enkelte skole kan legge inn allerede etablerte aktiviteter i sitt Connect-arbeid. Lokal tiltaksutvikling på ulike områder er derfor en forutsetning for gjennomføring av programmet. Tiltaksnivåene blir flere og kan virke stimulerende i forhold til hverandre. Det som gjøres i forhold til enkeltelever støttes opp av tiltak som blir gjort i klassen eller i gruppen. Dette støttes så opp av tiltak på skolenivå.

Et bredt perspektiv på målgrupper og aktører i programmet kan øke potensialet for lokal tiltaksutvikling. Bredt aktørperspektiv er imidlertid også begrunnet med at elevatferd er et produkt av mange ulike aktørers innflytelse. Jo flere av disse aktørene som opptrer samstemt, jo større vil trykket bli i påvirkningen. Når flere samtidig forventer visse atferdsstandarder av elevene vil sjansen for positiv utvikling øke. Ved å satse mot mange aktører samtidig, unngår man også at det utøves flere parallelle forvent-

ninger som vil øke sjansen for likegyldighet fra elevenes side. I Connect oppfordres det til en bred tilnærming som involverer så mange som mulig av aktørene i skolesamfunnet. Det er viktig at elever, skolepersonale, foresatte, nærmiljø, lokal bydelsadministrasjon og frivillige organisasjoner blir med.

Autoritative voksne

Arbeidet i Connect skal utvikle den enkeltes evne til å være en autoritativ voksen. Med autoritative voksne menes lærere som evner å gi eleven støtte og som samtidig kan og vil ha kontroll. De voksnes utøvelse av autoritet skal fremmes gjennom et klima preget av varme, omsorg og involvering fra de voksne. Samtidig med dette må de voksne også sette klare grenser for uønsket atferd. En slik kombinasjon av støtte og kontroll virker forebyggende på problematferd. Man kan gripe inn når problemer oppstår og man får utviklet elevenes ansvarsfølelse i forhold til atferd på lengre sikt. Slik ivaretas også relasjonene mellom elever gjennom utøvelsen av voksenrollen. Det dreier seg altså om å vise respekt og omsorg, samtidig som en fører tilsyn med hva eleven foretar seg. Rollen som autoritativ voksen må ikke forveksles med en autoritær voksen som krever underkastelse basert på frykt.

Den autoritative voksne er en sosial og faglig interessert voksen, som er opptatt av personlig vekst og utvikling hos eleven. På denne måten etableres det tillit i relasjonen mellom lærer og elev, en tillit som går begge veier. Denne typen voksenrolle er viktig for den enkelte i møte med sine elever, og den er viktig som en kollektiv retningslinje for alle skolens voksne. Mandat til, og krav om en autoritativ voksenrolle for skolens personale, gir føringer for rollefordeling mellom lærere og elever i skolen. En effekt av tillit, er at eleven aksepterer korrigerende bedre fra læreren når eleven vet at læreren bryr seg om ham. En tydelig struktur bidrar også til at læringssituasjonen blir mer forutsigbar og forventningene til ønsket atferd blir klarere.

Prinsippet er at elevens autonomi er positivt knyttet til lærerens autoritet. Når lærerens autoritet er etablert, kan eleven gis større frihet. I Connect ønsker en at læreren tildeler elevene gradvis større autonomi etter hvert som den sosiale strukturen er etablert, og elevene er klare til å håndtere økt frihet.

Konsistens

Enkeltpersoner som er konsistente er gjenkjennbare på tvers av situasjoner, arenaer og over tid. Det er samsvar mellom ord og handling i det de sier og gjør. De er forutsigbare og kan skape trygghet. Det betyr for eksempel at alt arbeidet på en Connect-skole skal kjennetegnes ved en autoritativ voksenrolle, enten man snakker om regler for atferd eller man er veileder i matematikk. Gjennom å utvikle en felles forståelse i voksenmiljøet for hvordan ulik problematferd bør forstås og håndteres, fremmer man et konsistent lærerkollektiv. Kolleger vil da kunne opptre etter de samme prinsippene og benytte de samme tiltakene i likestilte situasjoner. Det skal være samsvar mellom de forventningene elevene møter uansett hvilke voksne på skolen som er i situasjonen.

Konsistens betyr også at tiltak skal henge sammen, og ikke stå i et motsetningsforhold til hverandre. Ved å la nye tiltak bygge på eksisterende tiltak oppnår man at det er en sammenheng i det som blir gjort. Ulike tiltak virker dessuten forsterkende på hverandre fordi underliggende budskap og prinsipper blir gjennomgående. Elevene "leser" det totale skolebildet. De ser både hva den enkelte lærer står for og hvordan skolekulturen blir representert. Elevene ser om det er samsvar mellom det læreren sier og gjør. Gjennom konsistens oppnår man derfor en forutsigbarhet som alle parter i skolesamfunnet kan forholde seg til. Connect-programmet bidrar til å utvikle en tydelig formulert og demonstrert skolestandard.

Kontinuitet

Endringsprosesser vil som regel utløse motkrefter. I Connect-arbeidet vil disse kunne komme både fra ansatte og elever. For å holde fokus i utviklingsarbeidet, vil det være nødvendig med stadige påminnelser om mål og retning for arbeidet. Dette kan for eksempel gjøres ved å markere en suksess, eller ved å peke på og gå løs på en utfordring. Skoler er utsatt for mange krav og forventninger utenfra. Stadige endringer påvirker skolehverdagen og gjør den mer labil. Å skape varige forbedringer forutsetter en tydelig skolestandard, og for å etablere og vedlikeholde en slik standard kreves det kontinuerlig innsats. Ved å sikre en god forankring av tiltakene i hele kollegiet, og ved å organisere prosjektet innenfor eksisterende strukturer, vil man oppnå kontinuitet og implementering i personers daglige måte å tenke og handle på. Milepæler i prosjektet bidrar til framdrift og støtter opp under kontinuiteten. Deltakelse i nettverk der en skal presentere erfaringer stimulerer til innsats på egen skole.

Nettverkssamlingene mellom skolene i prosjektet, er et virkemiddel for å stimulere til kontinuitet i arbeidet på den enkelte skole. Gjennom kontinuitet ivaretas også konsistens knyttet til tid. Det er viktig at skolen får jevnlig oppmerksomhet, at skolen framstår som konsistent og at saken fremstår som betydningsfull.

Prosjektorganisering

ConnectOSLO ble koordinert gjennom en styringsgruppe bestående av representanter for Utdanningsetaten i Oslo, Senter for atferdsforskning ved Universitetet i Stavanger og Utdanningsdirektoratet. Styringsgruppen hadde et overordnet ansvar for prosjektet. SAF hadde det faglige ansvaret, mens Utdanningsetaten var administrativt ansvarlig for gjennomføringen.

Det første året ble fire skoler invitert til å delta i en pilotering av programmet. Andre året startet hovedprosjekt 1 opp med 12 deltakende skoler. I hovedprosjekt 2 med oppstart året etter, ble ytterligere 14 skoler med. Totalt har 30 skoler deltatt i prosjektet, pilotkolene i tre år, hovedprosjekt 1-skolene i to år og hovedprosjekt 2-skolene i ett år.

I pilotprosjektet hadde hver av de fire skolene en kontaktperson ved SAF med ansvar for oppfølging av skolen. I hovedprosjektet ble utvalgte ressurspersoner fra pilotkolene kontaktpersoner som veiledet hver sine grupper av projektskolene. Ressurspersonene fikk veiledning av SAF.

Rektor ved den enkelte skole var ansvarlig for implementeringen. Hver skole opprettet en egen ressursgruppe som bidro til iverksettingen av implementeringen. Ressursgruppene fikk betegnelsen Connect-grupper og bestod av 5-8 personer. Den enkelte skole bestemte selv sammensetningen i denne gruppen. Skolene samarbeidet dessuten på tvers gjennom nettverksgrupper. Disse gruppene møttes om lag to ganger per semester. Formålet var å utveksle kunnskap og erfaringer.

Ved hver skole ble kollegaveiledningsgrupper opprettet for å drøfte av aktuelle problemstillinger. Plenumsmøter for skolens personale ble benyttet til informasjonsspredning og drøftinger i hele personalet. Kollegaveiledningen og personalmøtene hadde som formål å skape felles forståelse, felles kunnskap og følelse av involvering i hele personalgruppa.

Elementer i programmet

Connect består av fem hovedelementer. Disse er faglige kurs, kollegaveiledning, nettverk, generelle og spesielle tiltak og evaluering.

Faglige kurs fra SAF

I løpet av hvert prosjektår avholdt SAF fire kurs ved fellessamlinger for personalet på samtlige skoler. Hensikten var å gi en felles kompetanseheving.

1. Kursdag: God start

Tema for første kursdag var skolens møte med elevene ved oppstarten av et nytt skoleår. Den ble avholdt før skoleferien for å gi personalet mulighet til å drøfte og planlegge selve starten på det nye skoleåret. Når elevene møter til et nytt skoleår er det en gylden anledning for læreren til å etablere seg som leder i klassen og føre sosiale prosesser i retning av gode rutiner, relasjoner og normer. Elevene skal fra første dag merke seg Connect ved at noe er annerledes. I tillegg til å oppleve at de er velkomne og trygge, skal de oppleve at dette er et sted der de voksne har kontroll.

Oppstart med en ny klasse, innebærer også kontaktetablering med en ny foreldregruppe. Momenter rundt samarbeid med foreldre ble presentert. Betydningen av felles innsats i forhold til elevenes ve og vel ble vektlagt. Også viktigheten av læring ble fremhevet. Felles fokus og like holdninger i skole og hjem skaper trygghet for elevene og tillit mellom skole og foreldre.

2. Kursdag: Problematferd

Målsettingen med denne kursdagen var å gi skolens personale felles kompetanse til å forstå og håndtere problematferd. Ulike typer og ulike årsaker til problematferd ble presentert. Kurset gav kunnskap om hvordan en lærer kan differensiere mellom ulike former for forstyrrelse og hvordan han kan tilpasse sin reaksjon i forhold til disse. Utvikling av bevissthet rundt ulike problemstillinger, egen persepsjon og egen tolkingsstil ble også vektlagt. Gode og effektive reaksjoner fra lærernes side når det oppstår vanskelige situasjoner i en klasse vil kunne virke forebyggende i forhold til ny uro. Dette gjelder både umiddelbart og på lang sikt.

En strukturert samtalemal for problemløsning i mobbesaker ble også presentert¹. Denne konfrontasjonsmodellen ble også anbefalt som et redskap til bruk i andre situasjoner. Da i tilfeller som krever oppfølging ut over selve situasjonen.

3. Kursdag: Klasseledelse og gruppeledelse

God ledelse er sentralt for utviklingen av et godt miljø i klassen eller gruppen. På denne kursdagen fikk deltakerne informasjon om hvorledes en lærer kan utvikle seg som leder av klassen eller gruppen. Et mål for dagen var å gi skolene et begrepsapparat som de kunne benytte seg av i sin interne dialog og refleksjon rundt lærerens lederrolle. Ulike tema ble presentert. Noen av disse var betydningen av å vise respekt for eleven, viktigheten av å ha blikk for den enkelte, hvordan bygge gode relasjoner til elever og mellom elever, betydningen av god struktur, gode rutiner, klare forventninger, gjennomtenkt undervisning, og hvordan holde fokus på faglig innhold og tilpasset undervisning. I tillegg tok kurset for seg konkrete situasjoner, som oppstart og avslutning av dagen, individuelt arbeid, gruppearbeid, prosjektarbeid og fri lek.

4. Kursdag: Valgfritt tema og skole- hjem- samarbeid

Denne kursdagen ble delt i to. Første del av dagen ble brukt til et valgfritt emne etter ønske fra skolene. I pilotprosjektet ble temaet klasseledelse videreført. I hovedprosjekt 1 var temaet mobbing og i hovedprosjekt 2 var det mobbing og tunge atferdsproblemer som ble tatt opp. Resten av dagen var søkelyset rettet mot samarbeidet mellom skole og hjem. Her ble også enkelte tema fra første kursdag utdypet og videreført.

Kollegaveiledning

SAF gjennomførte kurs i gruppebasert kollegaveiledning. Fra hver skole deltok det mellom fem og syv personer. Disse tok så ansvaret for å lede kollegaveiledningsgruppene på egen skole. Kollegagruppene bestod da gjerne av syv eller åtte personer. Organiseringen på den enkelte skole varierte noe med hensyn til sammensetning og tidsbruk. De fleste valgte å bruke mellom en og to klokketimer hver måned til dette arbeidet.

---

¹ Samtalemalen er senere blitt presentert i en video produsert i forbindelse med mobbeprogrammet Zero.

Nettverk

Det ble etablert to nettverk for ulike aktørgrupper i prosjektarbeidet. Rektorene møtte i et ledernetttverk under ledelse av Utdanningsetaten. Skolenes ressursgrupper ble delt inn i nettverksgrupper som ble ledet av veilederne. I begge nettverkene var erfaringsutveksling viktig.

Generelle skoletiltak

På grunnlag av de faglige kursene og forankringen av prosjektet skulle den enkelte skole utvikle egne tiltak. Obligatoriske tiltak har vært markering av skolestart, kollegaveiledning, inngripen overfor mobbing, bruk av vester i friminuttene, deltakelse i nettverksgrupper og resultatrapportering. Begrunnelsen for disse tiltakene var at skolene ut fra sine forutsetninger og behov skulle iverksette tiltak som var i henhold til deres kultur og som de derfor opplevde som meningsfulle og gjennomførbare. Utover dette fikk skolene gjennom de faglige kursene og den eksterne veiledningen flere anbefalinger om tiltak som de burde gjennomføre. Konkrete beskrivelser av håndtering i mobbesituasjoner og rapportering av uønsket atferd til foreldre er to eksempler på slike tiltak.

Spesielle og kontekstuelle tiltak

Connect- programmet bygger på at skolene i stor grad selv står for utviklingen av tiltak.

Dette innebærer at tiltaksmengden og type tiltak har variert fra skole til skole. Ved hjelp av nettverkssamlingene har skolene for midlet ideer og erfaringer fra ulike tiltak.

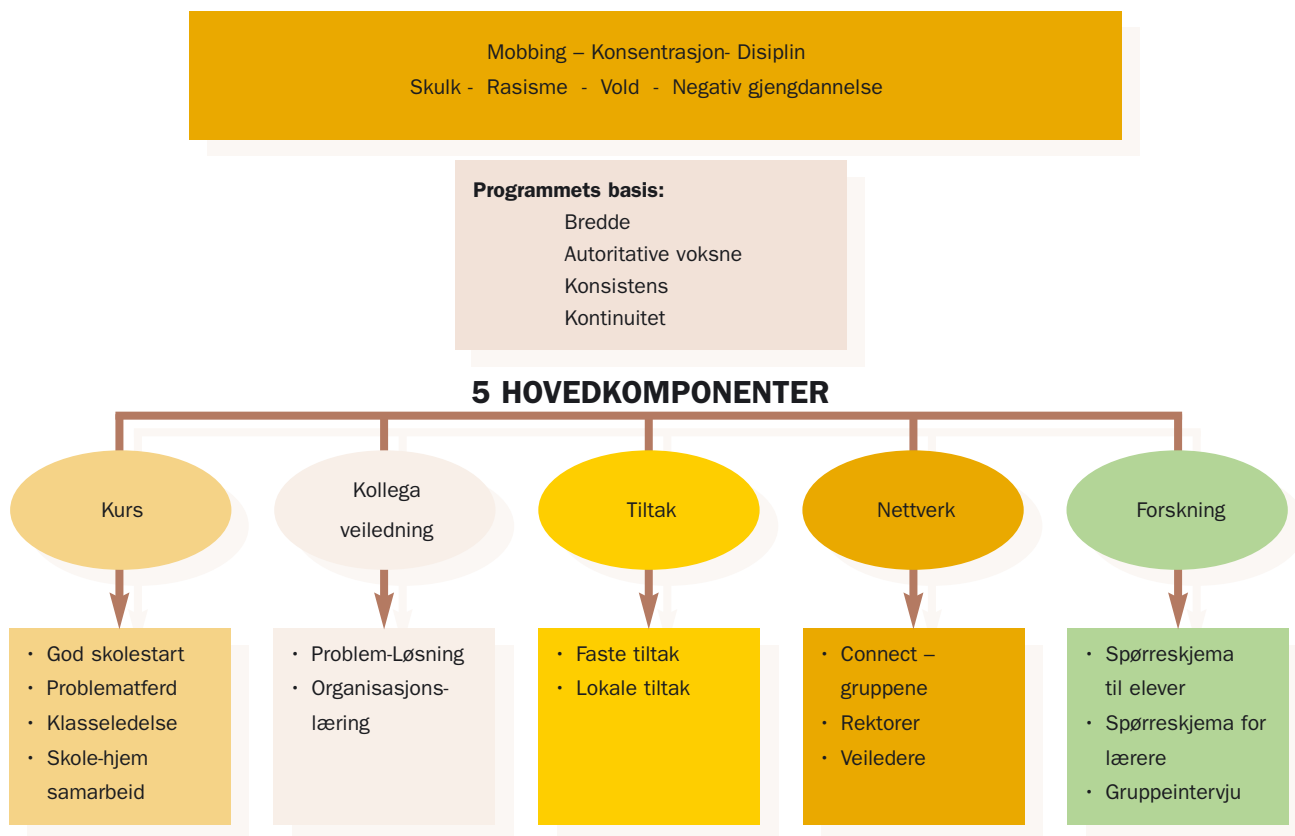
Evaluering

Resultatmåling, evaluering og forskning i dette prosjektet er basert på tre kilder til informasjon; et spørreskjema til elevene, et spørreskjema til lærerne om erfaringene fra programarbeidet, og intervjudata fra Connect- gruppene på pilotkolene.

Oppsummering

Programmet Connect er oppsummert i modellen nedenfor².

Innsatsområder:

Veiledere fra Oslo kommune - Kontaktpersoner fra SAF

² Figuren inngår som en del av et mer omfattende informasjonsmaterieill om ConnectOSLO.

– Vi er da en Connect-skole, slikt går ikke an!

Rektor Uta Michelsen ved Ris ungdomsskole mener Connect har bidratt til å skape en god felleskapsfølelse ved skolen.
– For oss handlet Connect om å presisere verdier vi allerede jobbet med, sier hun.

På hver eneste pult på Ris ungdomsskole er det limt fast et ark med Connect-regler. Der står det svart på hvitt hvordan alle som en skal oppføre seg på skolen.

– Tilbakemeldingene fra elevene har vært gode. Trivselen er bedre. De er trygge på skolen. Gode, gamle verdier har kommet til heder og verdighet igjen, sier rektor Uta Michelsen ved Ris ungdomsskole på Vinderen.

Connect- kulturen har fått fotfeste på den tradisjonsrike skolen fra 1917. Nye rutiner er innført. Nå skal alle elevene håndhilse på læreren hver morgen, og stå ved pulten sin til klassen har falt til ro. Det er heller ikke lov med hodeplagg i timen.

– Dette er ingen revolusjon, men et viktig signal om gjensidig respekt og naturlig høflighet når mennesker møtes, sier Michelsen.

Skolekultur

Rundt om på skolen finnes det mange Connect- oppslag. Ingen behøver å være lenge på Ris ungdomsskole før de skjønner at Connect har posisjon og status.

– Vi er da en Connect-skole, slikt går ikke an! Det er en kommentar vi ofte hører når noen utfordrer reglene, forteller Michelsen.

Ris ungdomsskole ville bli med i Connect for å understreke ønsket atferd og skape en tydeligere og mer reflektert plattform for skolehverdagen.

– Vi ville forandre lærerne først, så elevene. Det handlet om å presisere verdier vi allerede jobbet med. Lærerne møtte til den første orienteringen en lørdag, som var en fridag. Det var selvsagt ikke så populært, men nå er vi en samkjørt stab som opplever at Connect har gitt oss mye positivt, sier rektoren og fortsetter;

– Det er likevel viktig å huske på at dette ikke er et prosjekt som når et mål og som deretter avsluttes. Connect må bli en naturlig del av skolekulturen vår. Slik gjør vi det her på Ris, understreker Michelsen.

Fem regler

May Grimdalen er rektor ved Furuset barneskole. Også den er med i Connect. Nå er hun ute i skolegården for å ta imot en vietnamesisk elev. Håndtrykk og varme smil gjør at familien føler seg velkommen.

Over halvparten av elevene ved Furuset barneskole er tospråklige. Mange av elevene har også røtter på stedet som går flere generasjoner tilbake. Rundt skolen finnes det flere ærverdige villaer. Selve skolen er fra 1861.

– I en så gammel institusjon sitter det mye tradisjon og kultur i veggene. Det skal vi ikke be om unnskyldning for. Vi ville bygge videre på det positive, justere kursen og få systematisert ideer vi allerede hadde sansen for. Derfor ble vi med i Connect, forteller Grimdalen og legger til;

– Vi har fem enkle regler for oppførsel som alle må forholde seg til. Hver uke setter vi fokus på en av disse reglene. Dette repeteres hele tida. Reglene blir legitime i alle miljøer, hos elevene, blant personalet og blant foreldre. Det skaper orden, trygghet og forutsigbarhet, sier hun.

Trygge elever

Også på Furuset barneskole ville de gripe fatt i mobbingen gjennom Connect.

– Vi kan aldri være trygge på at vi har hele oversikten. Noe kan fort ligge der og ulme. Men mye kan forebygges, og vi føler at vi har mer tak på mobbingen nå, forklarer Grimdalen.

Håndhvisning er også innført på Furuset, og det legges også her vekt på at elevene skal tilegne seg god oppførsel.

– De skal lære å te seg og bli trygge. Vi ser allerede gode resultater av arbeidet med Connect, forteller Grimdalen.

Til stede

Som rektor ved Furuset barneskole vil hun trekke fram kollegaveiledningen som svært verdifull. Lærere har etter tur presentert konkrete saker, en case, og det har utløst diskusjoner.

– Det er nyttig å snakke om en konkret praksis, for det blir det lite tid til ellers. Vi prøver å holde størst fokus på reglene og mindre på konsekvensene ved å bryte dem, sier Grimdalen.

Hun tror Connect har forandret henne som rektor.

– Blant annet har jeg nok vært mer ute blant elevene. Jeg har vært til stede ved skolestart for å ta imot de som kommer for seint. Ikke for å straffe, men for å markere at de skal være presise, sier hun og fortsetter;

– Skolen har utviklet seg i en retning vi er tilfreds med. Vi scorer høyt på undersøkelser, men selvsagt kan det ligge mørketall her. Vi er ikke naive.

Grimdalen tror ellers at Connect kan ta en del av æren for at foreldrene til de minoritetsspråklige elevene har blitt mer aktive i samarbeidet mellom skole og hjem.

Bedre oppførsel, større respekt og mer ro og orden er resultatene av Connect, konstaterer May Grimdalen, rektor ved Furuset barneskole. Her tar hun imot en ny elev i skolegården.

Skole i endring

Rektor Uta Michelsen ved Ris ungdomsskole vil framheve kursingen i klasseledelse som en svært nyttig del av Connect-programmet.

– Her ved skolen har vi et felles ønske om å føre standarden fra Connect videre. Selvsagt kan det skje at vi havner tilbake i det gamle sporet. Men vi er bevisst på veien videre, og derfor vil vi jobbe med Connect kontinuerlig, sier Michelsen og legger til;

– Det kan være smertefullt og strevsomt å forandre atferd. Lærerne har likevel erfart at når vi opptre likt, går alt så mye lettere. Men vi er jo en forhandlingsgenerasjon også, både små og store. Så i stedet for å svare ja, spør vi heller hvorfor. Det utløser ofte diskusjoner, sier hun.

Michelsen mener skolen er i stadig endring og at det er noe alle må forholde seg til.

– Den ene reformen er knapt evaluert før en ny presenteres. Det er min rolle å motivere medarbeidere til å ta nye tak. Det krever en del energi, men vi har også et konstruktivt personale som har erfart at Connect har gitt oss mye positivt. Vi skal ta imot elever som er store barn når de kommer hit og unge voksne når de forlater oss. Her skal de lære å oppføre seg ordentlig og snakke anstendig. Gjennom Connect har vi fått et helhetlig grunnlag for å utdanne skikkelige og faglig dyktige mennesker, avslutter Uta Michelsen, før hun viser frem plakaten som viser hva Ris står for. Ordene respekt, initiativ og samarbeid betyr mye på Ris ungdomsskole.

Innovasjon - Implementering

I dette kapittelet presenteres Connect- programmets implementeringsmodell, og begrunnelsene for de valg som er gjort i denne sammenheng.

Aktiv deltakelse i ConnectOSLO betyr at den enkelte skole går inn i et innovasjonsarbeid. Innovasjon er definert som en planlagt endring som har til hensikt å forbedre praksis (Skogen, 1991, 2004). Et sterkt fokus ligger på den kompliserte overgangen fra idé- og visjonsstadiet til praktiske, utførte handlinger som skal føre til synlige forbedringer. Veien fra idé til praksis går gjennom tre hovedfaser i innovasjonen; initieringsfasen, implementeringsfasen, og institusjonaliseringsfasen. Identifisering av behov, og klargjøring av visjon står sentralt i initieringsfasen. Å klargjøre ressurser og utvikle løsninger er knyttet til denne.

Implementeringsfasen dreier seg om at metodiske grep blir iverksatt. Aktørene skal gjennom prosesser få sette ut i praksis ulike ideer, programmer og strukturer som har til hensikt å skape positivt forandring, og en forandring som gjerne er forventet, (Fullan, 2001). Organisering av læringsaktiviteter blant voksne og elever blir også viktig her.

Innovasjonsmodellen i ConnectOSLO

Connect- programmet baserer seg på en kombinasjon av RDD- modellen (research- development- diffusion) og P-S- modellen (problem- solving) (Skogen, 2004). Som innovasjonsprogram betyr det at Connect er forskningsbasert og prinsippstyrt. Dette omsettes til handling i samarbeid mellom forskere og praksisfelt. Det er imidlertid også rom for å skape egne handlingsalternativer ved den enkelte skole, men disse må være konsistente med programmets prinsipper. En slik tilnærming vil kunne styrke skolenes eierforhold, samtidig som den praktiske anvendelse av innholdet og prinsippene blir kvalitetssikret.

Innovasjonsforskere (Fullan, 2001; Hadjimanolis, 2003; Skogen, 2004) peker på at eierforhold blant de involverte i innovasjonsprosessen, vil ha avgjørende betydning for effekten. Eierforhold utvikles best gjennom deltakelse i planleggings- og beslutningsprosessen. I Connect har dette vært mulig gjennom skolenes aktive deltakelse i planleggingsprosesser og utvikling av kollektive strategier gjennom kompetansetilførsel, organiseringstiltak og ulike veiledningsprosesser. Med bakgrunn i dette har de ulike aktørene i Connect fått mulighet til å utvikle en felles forståelse for teorien og prinsippene, blant annet gjennom en solid forankringsprosess, refleksjonsarbeid og informasjon.

Hadjimanolis (2003) og Fullan (2001) hevder at et manglende eierforhold kan føre til liten forståelse for arbeidet, sabotering eller likegyldighet. Han hevder at en kombinasjon av "Top- down " og "bottom- up" tenkning i innovasjonen vil kunne gi et grunnlag for utvikling av eierforhold. Samtidig vil også det forskningsbaserte faglige perspektiv bli ivaretatt. Et godt eierforhold til programmet er en forutsetning for å kunne få til implementeringsfasen. Når det gjelder beslutningsprosessen, vil det i denne sammenheng være viktig at de ulike løsningsforslag blir behandlet på demokratisk vis. I Connect er dette ivaretatt gjennom at mange av skolens ansatte deltar i utformingen av løsningsforslagene, før vedtak fattes.

Initieringsfasen i ConnectOSLO

I Connect- programmet er det glidende overganger mellom de ulike innovasjonsfasene.

Etter at Utdanningssetaten i Oslo i 2001 henvendte seg til SAF med ønske om utvikling av et program i forhold til forebygging og håndtering av vold, mobbing og antisosial atferd, ble Oslo-skolene invitert til å søke om deltakelse i et slikt program. Rektorene ved interesserte skoler ble bedt om å sette i gang prosesser blant egne kolleger for å jobbe fram behov og relevans nedenfra for å delta i slikt arbeid. Selv om initiativet til endringsarbeidet kommer utenfra som et tilbud fra Utdanningssetaten, fokuseres viktigheten av å oppnå bred støtte for Connect- arbeidet i skolenes pedagogiske personale. Prosessene skulle ende opp i begrunnet søknad om deltakelse i ConnectOSLO. Utvelgelse ble foretatt av Utdanningssetaten i Oslo.

Skolene som ble med som deltakere i prosjektet, opprettet en ressursgruppe med ansvar for skolens videre arbeid i ConnectOSLO. Ideen var å markere rektors prinsipielle ansvar for implementeringen, mens ressursgruppen skulle bidra i forhold til iverksettingen. Ledelsen var plassert sentralt i ressursgruppa og ville gjennom denne posisjonen kunne drifte prosessen med et tett nærvær. Bakgrunnen for rektors sentrale rolle var tidligere forskning (Overland, 1998; Midthassel, 2002) og erfaringer som vektlegger at rektors rolle som pådriver er en grunnleggende forutsetning for å lykkes i innovasjonsarbeid. Når ledelsen er representert i ressursgruppa, vil det normalt gi gruppa økt status, noe som kan påvirke informasjonsoverføringen til hele personalgruppa positivt.

Implementeringsfasen

I fortsettelsen av initieringen og overgangen til implementeringsarbeidet ble ledelsen og ressursgruppen sentrale aktører.

Connect- programmet er ikke et manualstyrt program, men det en kan kalle et prinsippstyrt program. En bærende idé var da at ressursgruppen skulle fungere som en "motor" i innovasjonsprosessen. Den skulle representere en sterk drivkraft og unngå å bli en barriere i forhold til hele personalets eierforhold til implementeringen. Målet var å sikre et eierforhold til programmet på tre nivå; ledelse-, ressursgruppe- og personalnivå. Andre viktige oppgaver for ressursgruppen var å være initiativtakere, tilretteleggere og pådrivere for de prosessene som skulle bidra til at ideene i programmet ble gjort om til praksis, som igjen skulle føre til varig endring.

Forankring

Forankringsprosessen startet våren før skolene skulle begynne å arbeide etter prinsippene i programmet. Hensikten var å etablere en felles plattform for alle ledd i prosjektet (utdanningsetat/områdedirektører, rektorer/ressursgrupper og skolens personale) i forhold til forståelse av situasjonen, den verdimeessige basis og de faglige prinsippene for endringsarbeidet. Fokuset ble lagt på det individuelle og kollektive ansvar for alle voksne, både skolens ansatte og elevenes foresatte. Et forankringsseminar over en og en halv dag ble avholdt for ledere på etat- og skolenivå sammen med ressursgruppene. SAF stilte med et team som var ansvarlig for det faglige innholdet. Fagpersonene fra SAF ledet prosessene knyttet til selve gjennomføringen. Denne samlingen var delvis en videreføring av initieringsfasen, men også et viktig ledd i det begynnende implementeringsarbeidet i ConnectOSLO.

Skolene jobbet i grupper med å øke sin bevissthet omkring eget ståsted ved programmets oppstart. De jobbet også med å se på hvilke forutsetninger de hadde for å kunne realisere ønsket endring. Noen skoler så på organisasjonsmessige forhold, kompetanse hos kollegiet, kompetanse hos ledelsen og tidligere erfaringer med slikt arbeid, såkalt "readiness" (Fullan 1991). Gjennom gruppeaktiviteten kartla skolene sine sterke og svake sider. Noe som kunne få betydning for resultatet av Connect-arbeidet. Det ble påpekt at skolene måtte se nøye på hvordan de skulle identifisere og innlemme arbeid som allerede var i gang, og som var i harmoni med prinsippene i Connect-programmet.

Det ble fokusert på at effektive skoler implementerer noe nytt ved at de arbeider smartere, ikke hardere (Hargraves, 2001). Implementering av et nytt program gjennom mer og hardere arbeid kan gi kortsiktig effekt, men innebærer stor sjanse for at personalet kan gå lei eller bli utbrente. Langsiktig effekt krever også innsats og energi. Over tid må innsats og belastning være overkommelig. Dette oppnås ikke ved mindre innsats, men ved å arbeide smartere og ved å prioritere arbeidsoppgaver.

Ressursgruppen ble gjort oppmerksom på at de skulle sette i gang prosesser ved egen skole, som så skulle bidra til smartere arbeid i kollegiet. Seminaret var lagt opp med forelesninger og refleksjon i grupper, med presentasjoner av gruppenes arbeid i plenum. Det ble også gitt forelesninger knyttet til faglig innhold i programmet, faglige prinsipper, aktiviteter og organisering. Gjennom prosesser i gruppene ble arbeidsmåter, roller, forventninger og forpliktelser klargjort og forberedt.

Oppmerksomheten ble rettet mot forhold som kunne skape vansker i de nødvendige prosessene rundt omsetting av programmet til god og effektiv praksis i skolens hverdag. Ulike hindringsfaktorer ble belyst. Utvikling av en positiv kultur i skolens voksenmiljø, og kunnskap omkring vektlegging av dette i implementeringssammenheng, ble sterkt vektlagt.

Ressursgruppene ble pålagt å starte sitt arbeid med å gjennomføre en lokal forankringsdag i egen skole, etter samme mal og metodikk som ble presentert på forankringsseminaret. Dette var et viktig ledd i implementeringsarbeidet. Seminaret munnet ut i noen bærende elementer knyttet opp til implementeringstenkning. Disse var:

- Å skape en felles forståelse av Connect og arbeidsmåtene i dette programmet.
- Å sette i gang viktige prosesser som skulle vedlikeholdes for at programmets prinsipper skulle kunne gjennomføres og implementeres i organisasjonen.
- Holde fokus på utvikling av kollektive strategier i skolene knyttet til forebygging og håndtering av vold, mobbing og antisosial atferd.
- Å skape forpliktelse og eierforhold hos alle aktørene i dette arbeidet.
- Å sikre at ressursgruppene ble "gode motorer" og drivkrefter ved den enkelte skole i dette arbeidet.

Implementering og kontinuering

Press og støtte

Mange gode og lovende tiltak i skolen blir ikke videreført og dør på grunn av dårlig implementering (Fullan, 2001; Skogen, 2004; Sørli, 2000). De nødvendige prosessene vedlikeholdes ikke og implementeringsfasen blir for kort. Innsats og utholdenhet flater ut og gode, smarte måter å jobbe på blir ikke institusjonalisert. I Connect er etablering av ressursgrupper og gjennomføring av et forankringsseminar viktige virkemidler i implementeringsarbeidet. For at det skal kunne utøves press og for å gi støtte til å holde nødvendige prosesser i gang tas også andre virkemidler i bruk. Dette gjøres for å sikre implementeringsprosessen og for å skape kontinuitet.

Refleksjon

I refleksjonsbegrepet er det et sentralt poeng at man skal vende bevisstheten eller oppmerksomheten mot seg selv. Målet er å løfte fram egne tolknings- og forståelsesrammer for å komme til en dypere innsikt i hvorfor man tenker som man gjør. Implisitt i refleksjon som metode for endring, ligger det forankret et menneskesyn som sier at enkeltindividet besitter verdifullt tankegods. Og at dette bidrar positivt til endringsprosesser. (Jensen og Størksen, 2001, 2004)

Ofte beskrives skolen eller barnehagen som en arena hvor det finnes mye kompetanse som ikke er aktivisert. Man snakker gjerne om "taus kunnskap". Refleksjon kan være et redskap i arbeidet med å synliggjøre og aktivisere denne tause kunnskapen, som et element i et endringsarbeid. Gjennom å dele tanker og oppfatninger med andre utvikler man både egne forståelsesrammer og noen som er felles. Det er derfor viktig å etablere gode refleksjonsarenaer med systematisk metodikk, slik at refleksjonen kan bli et endringsverktøy.

Under forankringsdagene i ConnectOSLO fikk ressursgruppene presentert en metode for bruk av refleksjon som redskap i innovasjonssammenheng. Denne var også knyttet opp mot implementering. Aktørene fikk erfaring med organisering av refleksjonsprosesser på individnivå, gruppenivå og plenumsnivå. Gjennom aktiv deltakelse fikk de dermed innsikt i prosessene på ulike nivå, og en forståelse av refleksjon som redskap i arbeidet med å implementere programmet. Skolenes ressursgrupper ble oppfordret til å bruke denne metodiske tilnærmingen, ikke bare i den lokale forankringsprosessen, men også når hele kollegiet sammen skulle jobbe med implementering av programmet. Refleksjon utøvd på denne måten vil kunne bidra til kontinuerlig og større fellesforståelse og forpliktelse. (Jensen og Størksen, 2001, 2004)

Refleksjon gjennom kollegaveiledning var sentralt i ConnectOSLO. I implementeringssammenheng var dette et viktig virkemiddel. Kollegaveiledning er når to eller flere kolleger møtes jevnlig over tid for å reflektere over yrkesmessige problemer de står opppe i, faglige utfordringer eller andre yrkesmessige forhold som har betydning for arbeidet deres (Midthassel, 1997). I prosjektet inn gikk kollegabasert veiledning i grupper og skoling av gruppeledere. Senter for atferdsforskning gjennomførte kurs i gruppebasert kollegaveiledning. Fra hver skole deltok det mellom fem og sju personer. Disse påtok seg å lede kollegaveiledningsgrupper på egen skole. Skolene ble tidlig oppfordret til å sette gruppene raskt i gang etter at kurset var avsluttet. Skolene kunne da selv velge hvordan de ville organisere gruppene, hvordan sammensetningen skulle være og hvor mye tid de skulle bruke.

Et tredje virkemiddel knyttet til refleksjon benyttet i implementeringssammenheng, var problemstillinger formulert av Senter for atferdsforskning. Disse ble gitt i etterkant av kursdagene. Oppgavene var da problemstillinger knyttet til tema fra kursdagene. Skolene ble oppfordret til å organisere kollegiet på en måte som gav mulighet for refleksjon rundt disse. På den måten fikk man lagt til rette for bruk av prinsipper og ideer i hverdagen.

Senter for atferdsforskning utarbeidet en liste med sjekkpunkter basert på "Checkpoints for Schools" av George Varnava (2000). Dette skulle være et prosessverktøy for skolene i ConnectOSLO. Skolenes sjekklister var et enkelt verktøy, der skolene gjennom egen kartlegging kunne skape en systematisk og visuell oversikt over sitt Connect-arbeid. Dette ble sett i forhold til programmets kjerneprinsipper og hovedområder. Kartleggingen skulle gi et strukturert og godt utgangspunkt for planlegging av videre arbeid. Verktøyet skulle gi en oversikt og en dokumentasjon over prioriterte og iverksatte tiltak. "Skolens sjekklister" skulle bidra til at skolene kunne reflektere over hvor langt de var kommet i implementeringen, i viktige deler av programmet. Det ble anbefalt at skolenes Connect-grupper skulle foreta denne kartleggingen et par ganger i semesteret. Sjekklister skulle dessuten bidra til å skape oversikt i implementeringsarbeidet. Og den skulle støtte veilederne i jobben som pådrivere og hjelpere i skolens arbeid med implementering og vedlikehold av Connect-standarder.

Ekstern veiledning

For å skape driv i implementeringsarbeidet, ble det viktig å etablere "et ytre øye" som kunne veilede skolene i deres arbeid. Pilotskolene hadde veiledere som var ansatt ved Senter for atferdsforskning. Disse var også til stede under skolenes lokale forankringsdag og under en planleggingsdag i forkant av høstens skolestart. I hovedprosjektet ble veilederne rekruttert fra de fire pilotskolene. Veilederne fikk oppfølging fra hver sin fagperson ved SAF. De ble også fulgt opp gjennom samlinger i regi av SAF i Stavanger. Veilederne skulle forholde seg både til ressursgruppen og til samlinger i hele kollegiet. Veilederne i hovedprosjektet ble lønnet av Oslo kommune. Antall møter med skolene varierte fra veileder til veileder, men det forelå en kjøreplan som anga visse møtepunkter. Veilederne deltok dessuten i nettverksmøter.

Etterspørsel og informasjon

Utdanningsetaten ga skolene hyppig informasjon rundt ConnectOSLO. Prosjektet fikk også god oppmerksomhet på etatens hjemmesider. På den måten ble det lagt til rette for at man kunne stille spørsmål omkring hvordan arbeidet ved de enkelte skolene utviklet seg. Gjennom telefonisk kontakt kunne SAF etterspørre informasjon fra sine veiledere. For å skape et ytre "trykk" fikk noen av skolene også besøk av fagpersoner fra SAF. Besøk fra SAF på alle skolene hadde vært ønskelig, men det ble for ambisiøst etter hvert som omfanget av skoler i prosjektet økte. I pilotperioden fikk de deltakende skolene besøk. Veilederne hadde også som oppgave å etterspørre arbeidet med Connect gjennom telefonisk kontakt med skolene.

Gjennom den informasjonen den enkelte skole ga til foreldre og andre, skapte skolen forventninger fra utsiden som kunne gi driv og motivasjon til arbeidet. De ble derfor oppfordret til hyppige orienteringer overfor foreldre og andre om sitt arbeid i ConnectOSLO. Skolens Connect-arbeid ble tatt opp i ulike kommunikasjonskanaler. Infoskriv, skolens egne hjemmesider på nettet og diverse medieoppslag er noen eksempler. Veilederne og SAF oppfordret skolene til å være aktive i denne sammenhengen.

Innsamling og tilbakemelding av data knyttet til evaluering, ble også brukt som et virkemiddel i implementeringsprosessen. En ønsket å gi tilbakemelding på en slik måte at skolene kunne få en opplevelse av press på hva de burde arbeide videre med. Samtidig med dette var det viktig å gi støtte i forhold til positive utviklingstrekk i det pågående arbeidet. Tilbakemeldingene ble primært gitt til ressursgruppene. De ble levert i skriftlig form, samtidig som veilederne gav en muntlig presentasjon. Ressursgruppen og veilederne satte av tid til å drøfte resultatene. Veileder ga i tillegg en kort tilbakemelding til hele personalet. Ressursgruppene skulle så gå sammen med kollegiet, og bruke tilbakemeldingen de hadde fått som et redskap i prioriteringen av videre arbeid. I prosjektperioden ble det gitt to tilbakemeldinger. I implementeringssammenheng ble også resultatrapporter fra SAF sett på som et motivasjonsmiddel og et vedlikeholdsverktøy for å oppnå institusjonalisering av programmets prinsipper.

Nettverk

I ConnectOSLO ble det etablert to nettverk. I det ene deltok rektorene i prosjektskolene. Ledernetverket ble initiert og drevet av Utdanningsetaten i Oslo. Det andre nettverket besto av ressursgruppene i programmet. Disse ble delt i nettverksgrupper på mellom fire og syv skoler. Veilederne forberedte og ledet disse samlingene. I forbindelse med opprettelsen av begge nettverkene, var press- og støttetanken sentral. For å erfare utveksling, informasjon, idéutveksling og ivaretagelse av de som skulle være "motorer" i arbeidet, skulle bidra til en bedre gjennomføring av programmet.

I implementeringsfasen er det viktig å holde prinsippet om eierforhold oppe. Da realiseres endringene. Ledelsen har en særlig viktig rolle når det gjelder forpliktelse og støtte (Geithner, 2003). En slik støtte kan virke som et incitament for gjennomføringen. Når det gjelder forpliktelse må ledelsen legge til rette for de omorganiseringstiltak som er nødvendig for å kunne drive innovasjonen.

Ledelsen vil også ha en avgjørende rolle når det gjelder balanseringen av forholdet mellom barrierer og incitament. Dersom innovasjonen får for knappe ressurser vil det fort kunne utvikle seg til en barriere. God ressurstildeling vil imidlertid kunne fungere som et incitament. I rektornettverket fikk lederne mulighet til å drøfte sin rolle, og de fikk bidra til videre utvikling av denne rollen. Erfaringer og gode ideer omkring utvikling av lederrollen og praktiske tilretteleggingstiltak ble utvekslet, og utfordringer en sto overfor ble drøftet.

Kompetanse

Kompetanseutvikling vil være en sentral faktor i innovasjonsprosessen. Kompetanse er både en forutsetning for og et produkt av innovasjonsarbeid (Skogen 2004). Læreren og skolelederens kompetanseutvikling må utvikles ut fra uttalte behov.

Det er godt dokumentert at læreren i skolesammenheng er den mest betydningsfulle aktøren i innovasjonsprosessen (MacBeath og Mortimore, 2001). Connect-programmet satser sterkt på kompetanseutvikling, særlig rettet mot lærere og ledelse. Forankringsdagen er starten på en kompetanseutviklingsprosess for personalet. Dette videreføres så gjennom fire kursdager og ulike veiledningsformer. Innholdet i kompetansetilførselen er forskningsbasert. I dette arbeidet legges det opp til et samspill mellom ulike teoretiske innfallsvinkler og praktiske utfordringer gjennom et utstrakt refleksjonsarbeid.

Oppsummering

- Godt læringsmiljø og lav forekomst av problematferd er en forutsetning for å nå skolens mål om læring. Deltakelse i Connect innebærer planlegging og gjennomføring av endring. Målet er å forbedre skolens praksis på dette området.
- Implementeringsmodellen er, i liket med innholdet i Connect, basert på teori, empiri og erfaringer som gir retning for arbeidet.
- Endringsarbeidet har tre faser; Initieringsfase, implementeringsfase og institusjonaliseringsfase. Varig endring krever systematisk arbeid. Ny initiering kan for eksempel iverksettes under institusjonaliseringsfasen for å bringe endringsarbeidet over i en ny fase. Dette for at utviklingen ikke skal stoppe opp.
- Kompetanse, refleksjon og handling er sentrale elementer i alle fasene.
- Eierforhold er viktig i endringsarbeid og en god forankringsprosess og god ledelse er forutsetninger for å redusere og håndtere motstands- og stagnasjonstendens.
- Skolens ledelse må ta aktivt del i og være synlig i Connect-arbeidet.
- Hele personalet er aktører i Connect. De må alle få oppfølging i forhold til sine bidrag.
- God implementering forutsetter forståelse av prinsippene i programmet og forpliktelse i forhold til disse.
- Press og støtte er nødvendig for å holde implementeringsprosessene i gang.
- Systematisk veiledning og støtte fra SAF og Connect-veilederne skal bidra til konsistens og kontinuitet i arbeidet.
- Etablering av nettverk gir grunnlag for erfarings- og idéutveksling, informasjon, og ivaretagelse.
- Forbedret kompetanse om implementering gir gode forutsetninger for å kunne gå inn i nye implementeringsprosesser.

Ulike skoler med ulike erfaringer

Lærer Liv Lindberg ved Tøyen skole beklager at Connect har satt få spor ved skolen. – Det er nok blitt litt roligere i skolegården. Men mange lærere fulgte ikke opp Connect, så derfor døde prosjektet stille hen, sier Lindberg.

– Vi har veldig god erfaring med Connect. De voksnes rolle er blitt mer tydelig, og reglene for elevene er blitt klarere, sier lærerne Kristin Tolg og Kjersti Dahl ved Godlia skole.

Liv Lindberg ved Tøyen skole oppsummerer derimot Connect-prosjektet på en annen måte.

– Hos oss vil Connect trolig dø stille hen. Mange lærere boikottet programmet. Når alle ikke er med, blir det vanskelig, sier hun.

De to skolene i Oslo er svært forskjellige. Godlia skole ligger koselig til mellom trær i en bydel med eneboliger, stabil bosetting og få minoritetsspråklige elever. Tøyen skole i gamle Oslo er derimot omgitt av hektisk byliv, larm og jag. Skolegården er en fredet plett med lekestativer mellom høye skolevegger. 90 prosent av elevene er tospråklige. Blant lærerstaben er det også mange med innvandrerbakgrunn.

Boikott

På Tøyen skole slet lærerne med problematferd. Skolen ønsket å markere grenser og skape et større fellesskap. Connect virket som et lovende middel mot dette målet.

– Elevene likte Connect. De håndhilste på lærerne om morgenen og viste interesse. Men da lærerne ikke fulgte opp, raste det litt sammen. Vi var ikke flinke nok til å fange opp de lærerne som saboterte programmet, medgir Liv Lindberg.

Selv om skoleledelsen var fornøyd med støtten fra Connect-veilederne, hjalp dette lite så lenge problemet lå hos lærerne.

– Noen av dem syntes dette var tull, rett og slett. Og det selv om de som fulgte opp fikk kjemperesultater, påpeker hun.

Elevundersøkelser på skolen viste imidlertid at mobbingen hadde økt, og da særlig blant jenter. Skolen ba om flere råd og avholdt et møte med representanter fra Connect. Men stemningen var ikke god. Møtet ble ikke vellykket.

– Jeg syntes nesten vi burde ha ringt dem for å si unnskyld. Så flaut var det, forteller Liv Lindberg.

– For utydelig

Lindberg hadde selv stor tro på Connect- prosjektet.

– Elevene liker ro og orden. For mange elever fra andre kulturer faller det naturlig å hilse høflig på hverandre. Slik var det også her tidligere. Men prosjektet ble for utydelig. Vi hadde ikke nok faste møter. Det var mye som skulle skje samtidig. Derfor ble det til at lærerne fulgte opp hver for seg eller de snudde ryggen til, sier Lindberg.

Likevel mener hun at miljøet på skolen er blitt mer dempet med Connect. I skolegården er det blitt roligere. En mødregruppe fungerte også godt en periode.

– Connect har satt noen spor, selv om programmet ikke er like synlig lenger. Vi har fortsatt flere inspektører ute. Det er også en vakt inne som elevene kan ta kontakt med. Skolen sliter ellers med en del aggressive gutter. De har liten respekt for voksne og skaper mye ubehag. Det er gjerne elever som har opplevd grusomheter i krig og som har tunge ettervirkninger, sier Lindberg, som savner mer tid til oppfølging av den enkelte Connect-skole.

Vil belønne

På Godlia skole er det tydelig at Connect betyr mye. Det henger plakater i gangene og i alle klasserom. Her skal også de som bruker skolen på fritida vite hvilke regler som gjelder. Lærerne Kristin Tolg og Kjersti Dahl er entusiastiske på Connects vegne.

– Vi er en liten skole med bare 310 elever. Vi har god oversikt og har ikke hatt de store problemene. Connect gjør oss bare mer bevisste, slik at vi kan forebygge uønsket atferd, sier de.

På Godlia skole håndhilser elever og lærere respektfullt på hverandre hver morgen, og hver dag ved skoleslutt. Elevene skal gå på høyre side i ganger og trapper, og selvsagt hilse hvis de møter noen på sin vei.

– I dag er vi ikke lenger så opptatt av straff, vi liker bedre å belønne. Hver sjettede uke premieres en av klassene for å ha utmerket seg positivt. Det kan for eksempel være fordi de har det svært ryddig i klasserommet, eller fordi de har hjulpet til med å hakke is. Da får de et stort fruktfat som de kan kose seg med. Det er stas, forteller Kristin Tolg og fortsetter;

– I selve klasserommet er Connect først og fremst synlig ved at det råder en mer behersket ro. Det er uhyflig å prate i munne på hverandre så grunnlaget for læring er bedre.

Trenger påfyll

Rektor på Godlia skole spaserer gjerne rundt og kommer på uanmeldt besøk. Han setter stjerner på tavla i klasserommene hvis det ser pent ut. Å få tre stjerner er topp.

– Det er et uttalt faktum at vi er en Connect-skole. Dette nevnes ofte i ukebrev som sendes hjem til foreldrene. Det virker som foreldre setter pris på Connect-verdiene, sier Dahl.

Hun tror ikke Connect kan leve videre av seg selv. Ny næring må stadig til.

– Selv om Connect er blitt en del av vår kultur, trengs det stadig påfyll. Vi må holde det varmt. På skolen vår har vi vært flinke til å enes om målene. Ikke noe er trukket ned over hodene våre. Alt er diskutert grundig i personalet. Vi snakker ikke om min klasse, men om vår skole, forteller Dahl.

I skolegården går noen av elevene rundt med en gul vest. På vesten står det "mekler" med tydelig skrift. Meklerne skal bryte opp konflikter, ta kontakt med de som er ensomme og være et mykt bindeledd mellom ulike elever. Dersom noen braker sammen, blir de bedt om å komme til frivillig mekling etterpå. En voksen kan følge meklingen dersom elevene ønsker det.

– Elevene må gjøre seg fortjent til meklingsrollen. De må søke først, for så å bli testet. Dette gjør vi for å se om de er skikket til den vanskelige oppgaven. Egentlig er det nokså utrolig hvor mange konflikter elevene selv kan løse, konkluderer Tolg.

De to lærerne Kristin Tolg og Kjersti Dahl, forteller at Connect viser godt igjen på Godlia skole.

– Belønning er viktigere enn straff. Jeg tror både elever, foreldre og lærere setter pris på omstillingen, sier Tolg

Metode

Utvalg

Prosjektet har tre hovedutvalg, skolene i pilotprosjektet (pilotskolene), skolene i hovedprosjekt 1 (HP1) og skolene i hovedprosjekt 2 (HP2). Evalueringen av ConnectOSLO bygger på elevrapportering og lærerrapportering, begge deler i form av spørreskjema.

I tillegg er det gjennomført intervjuer med Connect-gruppene ved pilotskolene våren 2003 og høsten 2005. Resultater fra de første intervjuene er publisert i egen rapport (Ertesvåg 2005). Resultater fra intervjuene høsten 2005 vil, som andre data som ikke er presentert i denne rapporten, bli publisert andre steder. Til grunn for denne rapporten er datamaterialet som vist i tabell 1.

Tabell 1: Innsamlingstidspunkt og type data som inngår i evalueringen av ConnectOSLO

Våren 2002	Våren 2003	Våren 2004	Våren 2005
Elev pilot (81%) Elev HP1 (92%)	Elev pilot (86%) Elev HP1 (93%)	Elev pilot (89%) Elev HP1 (92%) Elev HP2 (90%) Lærer HP1 (69%)	Elev pilot (86%) Elev HP2 (91%) Lærer HP2 (72%)

(Elev = elevdata, Lærer = lærerdata, pilot= pilotprosjektet, HP1= hovedprosjekt 1, HP2=hovedprosjekt2)
Svarprosenten for de ulike utvalgene og måletidspunktene er vist i parentes i tabellen.
Fravær og manglende tillatelse fra foresatte var årsaken til frafall av informanter.

Prosedyrer for gjennomføring av undersøkelsene, spørreskjema, skalaer og dataskåring er utførlig beskrevet i rapport fra pilotprosjektet (Ertesvåg, 2003). Gjennomføringen av undersøkelsen i HP1 og HP2 er i hovedsak gjort på tilsvarende måte. Nedenfor er det gjort kort rede for hovedelementene i prosedyrene.

Programmet inkluderte alle lærere og elever ved hver skole, men de yngste elevene ble ikke inkludert i evalueringen. I pilotprosjektet deltok elevene fra 5. til 10. klasse i undersøkelsen. I HP1 og HP2 ble utvalget utvidet til å omfatte alle elever fra 2. til 10. klasse. Her ble det brukt et forenklet skjema tilpasset elevene fra 2. til 4. klasse. Ettersom første skoledag etter ferien var en viktig oppstartsmarkering for prosjektet, ble den første undersøkelsen gjennomført før skoleferien. De påfølgende innsamlingstidspunktene ble gjennomført i mai hvert år.

Instrumenter og dataskåring

Spørreskjemaet til elevene inneholdt mål for indikatorene i prosjektet; disiplin vansker, konsentrasjonsvansker, mobbing, rasisme, vold, negativ gjengdanning og skulk. I tillegg ble informasjon om opplevelse av læreres og foreldres oppfølging, samt demografiske data innhentet. Lærerne ble bedt om å vurdere utbyttet av programmet for egen del og for skolen, i forhold til kjennetegn ved arbeidet, bredde i arbeidet og innvirkning på egen undervisning. Skalaene som er benyttet i elevundersøkelsene er presentert i Ertesvåg (2003). Chronbach's alfa varierte mellom 0,75 og 0,89. Det var altså god indre konsistens mellom spørsmålene i de enkelte skalaene.

Statistiske analyser

Statistiske analyser inkluderer frekvensanalyser, t-tester for uavhengige utvalg og multivariate variansanalyser. Alle analyser ble gjennomført med statistikkprogrammet SPSS 13.0

Resultater

Elevresultater

Nedenfor er resultatene for de ulike elevgruppene presentert. I presentasjonen er innsamlingstidspunktet angitt ved T(ids-punkt)1 til T(idspunkt)4. T1 angir tidspunktet før skolene startet den aktive programperioden. T2 angir tidspunktet ved avslutning av aktiv prosjektperiode, T3 og T4 angir oppfølgingsmålinger. Ved pilotskolene var det dermed fire måletidspunkt angitt ved T1-T4, for HP1 var det 3 måletidspunkt angitt T1-T3 og for HP2 var det to måletidspunkt T1 og T2.

Hovedtendensen er en positiv utvikling på alle atferdsvariablene både i pilotprosjektet, HP1 og HP2. Den positive utvikling opprettholdes og forsterkes i året etter programperioden for pilotskolene og HP1.

Før resultatene presenteres, vil vi minne om noen forhold som bør være med når man vurderer utviklingen. Skolene hadde ikke det samme utgangspunktet. Det betyr at programmet møtte ulike virkeligheter både når det gjaldt forekomst av problematferd og den kontekst disse problemene inngikk i. De fleste skoler vil over tid oppleve visse tilfeldige svingninger i forekomst av problematferd. Statistisk sett vil denne typen naturlige svingninger i problemomfang virke slik at skoler med lite problemer vil ha økt

sannsynlighet for en viss økning, mens det motsatte vil være tilfellet på skoler som har høy problemforekomst i utgangspunktet. Det er altså lettere, statistisk sett, å oppnå positiv utvikling med høy forekomst av problematferd enn med lav forekomst. Skolenes problemomfang har en tendens til å trekkes mot gjennomsnittet. Slik sett er skolenes utgangspunkt ved prosjektstart forskjellig. Men skolene er også forskjellige når det gjelder de forutsetningene skolene har for å kunne benytte seg av programmet. Den konteksten som problemene er en del av, den kulturen som finnes for samarbeid mot målrettet endring og de erfaringene skolene har med denne type endringsarbeid fra tidligere spiller inn. Noen skoler har bedre forutsetninger for å lykkes med programarbeidet i løpet av ett år enn andre skoler, som vil måtte arbeide over en lengre periode før arbeidet er internalisert eller "har satt seg i veggene". For alle skolene vil det være nødvendig med et kontinuerlig arbeid. Det er ikke snakk om arbeid kun for ett år.

Flere av de sentrale indikatorene i rapporten, gjelder forhold som varierer med elevenes alder. Problemområder som disiplin- og konsentrasjon er knyttet til en naturlig aldersutvikling som gir forventning om økt problemomfang med økende alder. Forekomsten av problematferd for elever i ConnectOSLO følger den normale fordelingen, der hovedtendensen er at elever på ungdomstrinnet rapporterer en høyere forekomst enn elever på barnetrinnet. Dette gjelder både HP1 og HP2, men de to hovedgruppene er ulike med hensyn til utgangspunkt. For disiplinansker er forekomsten ved prosjektstart høyere for HP1 enn for HP2 både for ungdomstrinnet og for barnetrinnet. Når det gjelder konsentrasjonsvansker er forskjellene mellom de to gruppene små.

Når det gjelder å bli mobbet virker den normale aldersutviklingen motsatt, sett i forhold til disiplin- og konsentrasjonsvansker. Ved økende alder forventes noe reduksjon i rapportering av å bli mobbet. Forekomsten av mobbing ved prosjektstart både i HP1 og HP2 gjenspeiler dette. Utviklingen når det gjelder alder knyttet til utøvelse av mobbing, er forventet å bli relativt stabil, men med en svakt stigende kurve som øker med alder. I denne rapporten har dette kun betydning for forventninger om problemomfang, og utvikling på henholdsvis barne- og ungdomstrinn. Mer spesifikke trinnvise variasjoner behandles ikke her.

Elevresultat fra skolene i pilotprosjektet

Resultater for indikatorene i programmet vil bli presentert innledningsvis. I denne delen av resultatpresentasjonen er det lagt størst vekt på presentasjon av indikatorene for de tre hovedområdene disiplinansker, konsentrasjonsvansker og mobbing. Kontekstfaktorer som kan ha sammenheng med elevenes utvikling for indikatorene presenteres deretter. Avslutningsvis ses indikatorer og kontekstvariabler i sammenheng.

Innsatsområder

I tabell 2 vises gjennomsnittsskåre og antall svar for de enkelte indikatorene som ble benyttet i evalueringen av effekt innenfor de ulike innsatsområdene. Resultatene er vist ved hvert av måletidspunktene T1-T4. I omtalen av resultatene nedenfor, er hovedvekten lagt på endringer fra T1 til T4, de andre tidspunktene er bare presentert i tabellen. En mer utførlig presentasjon og analyse av resultatene fra pilotprosjektet er gitt i Ertesvåg og Vaaland (under arbeid).

Tabell 2 : Antall svar og gjennomsnittsskåre for innsatsområdene våren 2002, våren 2003, våren 2004 og våren 2005.

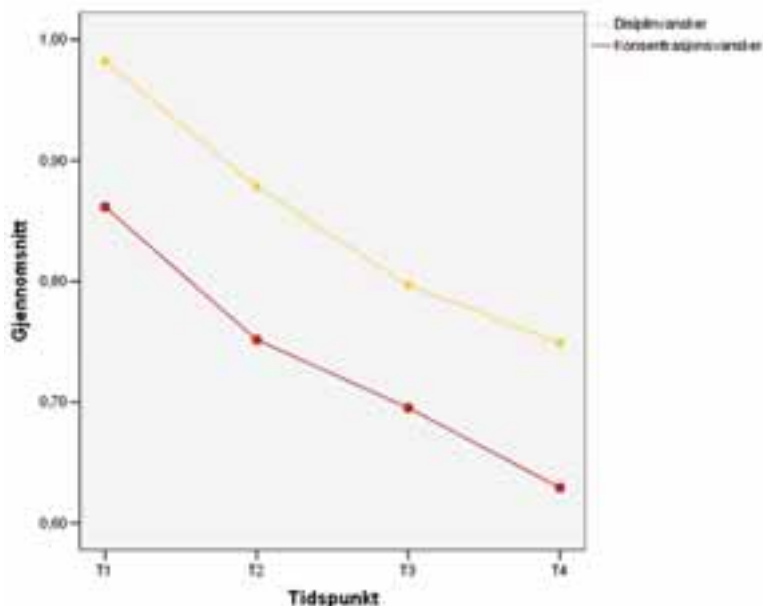
	2002 T1		2003 T2		2004 T3		2005 T4		% reduksjon T1-T4
	Antall svar	Gj.snitt	Antall svar	Gj.snitt	Antall svar	Gj.snitt	Antall svar	Gj.snitt	
Disiplinansker	745	0,98	768	0,88	787	0,80	792	0,75	24%
Konsentrasjonssvansker	745	0,86	768	0,75	786	0,70	791	0,63	27%
Mobber medelever	745	0,33	767	0,31	788	0,30	790	0,23	30%
Blir mobbet	746	0,40	768	0,36	788	0,40	789	0,35	13%
Kriminalitet*	329	0,11	352	0,05	373	0,11	365	0,06	46%
Erfaring med alkohol*	329	0,32	352	0,31	373	0,24	365	0,18	44%
Erfaring med narkotiske stoffer*	329	0,10	352	0,07	373	0,11	365	0,06	40%
Utøvelse av vold	746	0,18	769	0,17	788	0,19	791	0,14	22%
Offer for vold	746	0,19	768	0,19	788	0,21	791	0,17	11%

*Spørsmål om erfaringer med kriminalitet, alkohol og narkotiske stoffer er bare stilt til elever på ungdomstrinnet. Skåringsbredden er 0-3. Lav skåre viser lav forekomst av problemer.

Disiplinansker, konsentrasjonsvansker og mobbing

Disiplinansker ble vurdert gjennom sju påstander vedrørende elevenes regelbrytende atferd i timen. Elevene hadde fire svaralternativ fra "Veldig enig", til "Veldig uenig". Problemer med disiplin ble uttrykt gjennom høy skåre på variabelen disiplin.

Tabell 2 og figur 2 viser at elevene ved de fire skolene i pilotprosjektet viste signifikant reduksjon i forekomsten av disiplinproblemer fra T1 til T4 ($t = 6,85$, $p = ,000$). Dette innebærer en reduksjon i gjennomsnittsskåre på 24%. Tatt i betraktning at 28% av elevene ved T1 rapporterte at de ikke hadde noen vansker med disiplin, må dette ses som en vesentlig reduksjon.

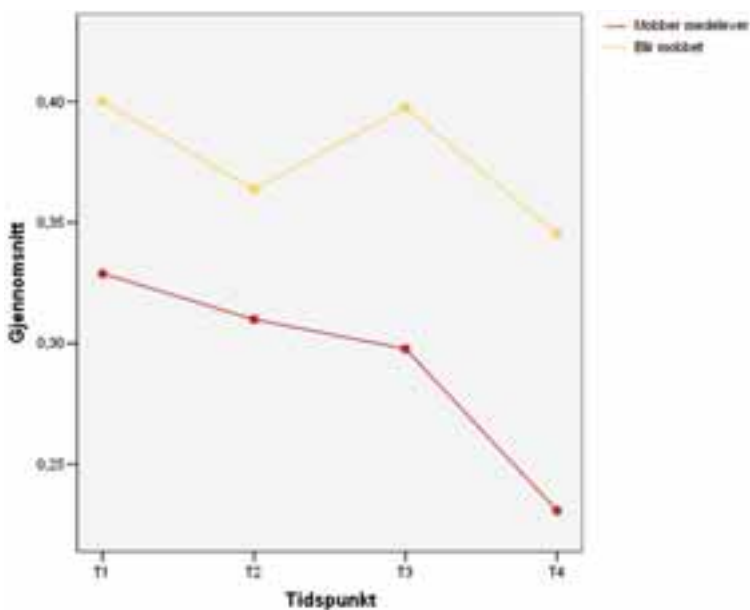
Figur 2: Reduksjon i disiplin vansker og konsentrasjonsvansker fra testtidspunkt til testtidspunkt for skolene i pilotprosjektet

Elevene ble bedt om å vurdere i hvilken grad de selv hadde vansker med å konsentrere seg i timene. Indikatoren konsentrasjon om skolearbeidet ble vurdert ved hjelp av fem påstander vedrørende elevenes oppmerksomhet. Påstandene var positivt formulert og de samme svarkategoriene som for disiplin vansker ble benyttet.

Resultatene presentert i tabell 2 viser reduksjon i konsentrasjonsvansker fra T1 til T4. Reduksjonen var signifikant ($t = 8,65$, $p = ,000$). Dette innebærer at elevene sett under ett ved T4 rapporterte 27% lavere forekomst av konsentrasjonsvansker enn ved T1. Ved prosjektstart rapporterte 29% av elevene (Ertesvåg 2003) at de ikke hadde vansker med konsentrasjon og dermed ikke hadde forbedringspotensiale. På denne bakgrunn kan en reduksjon på 27% anses som en vesentlig reduksjon.

Mobbing har to delområder; bli utsatt for mobbing og mobbe andre. Elevene besvarte fire spørsmål om hvor ofte de hadde mobbet andre og fire spørsmål om de var blitt mobbet av andre dette skoleåret. Fire svaralternativ ble benyttet for alle de åtte spørsmålene; "aldri", "av og til", "omtrent hver uke" og "omtrent hver dag". Skåringsbredden var 0-3.

På spørsmål om de utsatte andre for mobbing rapporterte elevene en signifikant reduksjon fra T1 til T4 ($t = 8,63$, $p = ,000$). Reduksjonen (tabell 2 og figur 3) innebar 30% reduksjon i gjennomsnittsskåren for elever som rapporterte at de mobbet andre. Tilsvarende rapporterte elevene en reduksjon fra T1 til T4 på 13% i gjennomsnittsskåren for forekomsten av bli utsatt for mobbing.

Figur 3: Reduksjon i forekomst av å mobbe andre og bli mobbet fra testtidspunkt til testtidspunkt for pilotkolene

Reduksjonen var signifikant ($t = 2,19$, $p = ,028$). Dersom man ser på barne- og ungdomstrinnet hver for seg er reduksjonen vesentlig større på barnetrinnet (44% reduksjon for mobbe andre og 24% for å bli utsatt for mobbing) enn på ungdomstrinnet. Dette fremgår ikke når utvalget ses under ett.

Andre indikatorer

Tabell 2 viser også en oversikt over resultater for de sekundære innsatsområdene i Connect. Resultatene viste en signifikant reduksjon i elevenes erfaringer med alkohol ($t = 3,08$, $p = ,002$). Videre viste resultatene en reduksjon i elevenes rapportering om hvorvidt de utsatte medelever for vold fra T1 til T4. Reduksjonen var signifikant ($t = 2,35$, $p = ,019$) og utgjorde en reduksjon på 22%. Øvrige resultater var ikke signifikante og er ikke kommentert nærmere.

Kontekstvariabler

Kontekst- eller forklaringsvariabler representerer kontekstuelle faktorer i skolehverdagen som kan ha innvirkning på endringer i elevatferd. I undersøkelsen er disse faktorene lærernes oppfølging, foreldrenes interesse, og relasjoner mellom elevene. Tabell 3 viser resultater for kontekstvariablene i undersøkelsen på hvert tidspunkt fra T1 til T4. Antall svar og gjennomsnittsskåre for de ulike kontekstvariablene er vist. Ulike aspekter ved hver av disse faktorene kommenteres deretter.

Tabell 3 : Antall svar og gjennomsnittsskåre for kontekstvariabler i elevundersøkelsen ved Tidspunkt 1, Tidspunkt 2, Tidspunkt 3 og Tidspunkt 4.

	2002 T1		2003 T2		2004 T3		2005 T4	
	Antall svar	Gj.snitt (M)	Antall svar	Gj.snitt (M)	Antall svar	Gj.snitt (M)	Antall svar	Gj.snitt
Lærerne gir god faglig hjelp	745	2,13	768	2,28	788	2,30	789	2,31
Lærerne støtter og oppmuntrer	745	1,76	768	1,91	789	1,93	789	1,97
Lærerne fører godt tilsyn	745	1,97	768	2,13	789	2,17	789	2,17
Foreldrenes tilsyn	747	2,56	767	2,58	789	2,62	788	2,65
Foreldrenes interesse for skolen	744	2,00	766	2,02	789	2,06	788	2,05
Godt forhold til de andre i klassen	747	2,34	769	2,39	790	2,43	791	2,48
Være inkludert i klassen	747	2,30	769	2,39	790	2,42	792	2,48

Skåringsbredde er 0-3. Høy skåre er positivt. Uthevet verdi i kolonnen betyr at resultatet er signifikant ($p < ,05$) forskjellig fra resultatet året før.

Lærernes oppfølging

Lærernes faglige hjelp, lærernes støtte og oppmuntring, og lærernes tilsyn er tre sentrale aspekter ved lærernes oppfølging. Dette er sentrale områder i Connect. Tydelige og støttende voksne er viktige elementer i klasseledelse. Dette er områder som har blitt særlig vektlagt i kompetanseutviklingen gjennom ConnectOSLO. For hver av de tre variablene som avdekket lærernes oppfølging ble elevene bedt om å ta stilling til positivt formulerte påstander. Fire svarkategorier ble benyttet fra "veldig enig" til "veldig uenig".

Resultatene presentert i tabell 3 viser at elevene rapporterte en økning når det gjaldt i hvilken grad de opplevde at lærerne ga god faglig hjelp fra T1 til T4. Resultatene var signifikante ($t = -5,25$, $p = ,000$). Tilsvarende rapporterte elevene en signifikant økning til i hvilken grad lærerne støttet og oppmuntret fra T1 til T4 ($t = -5,80$, $p = ,000$). Videre rapporterte elevene signifikant høyere tilfredshet med lærernes tilsyn ved T4 enn T1 ($t = -6,23$, $p = ,000$). Resultatene presentert i tabell 2 viser dermed en klar forbedring i elevenes opplevelse av lærernes oppfølging.

Foreldres tilsyn og interesse for skolen

Foreldre og foresatte er sentrale samarbeidspartener for skolen i arbeidet mot økt trivsel og reduksjon av problematferd hos barna deres. Elevenes opplevelse av foreldrenes tilsyn og interesse for skolen og skolearbeidet, er viktige indikatorer på om de opplever samarbeid og felles handling mellom hjem og skole. Elevene ble bedt om å ta stilling til seks positivt formulerte påstander om foreldrenes tilsyn og fire påstander om foreldrenes interesse for skolen. De fikk fire svarkategorier, fra "stemmer svært godt" til "stemmer svært dårlig".

Resultater presentert i tabell 3 viser at elevene ved T1 rapporterte lavere på spørsmål om opplevelse av foreldrenes tilsyn enn ved T4. Økningen var signifikant ($t = -3,68$, $p = ,000$). Også for opplevelse av foreldrenes interesse for skolen rapporterte elevene en økning fra T1 til T4. Endringen var ikke signifikant på 5% nivået, men var det på 10% nivå ($t = -1,77$, $p = ,077$).

Relasjoner mellom elever

Gode relasjoner til medelever og opplevelsen av å være inkludert i klassen eller gruppen har en klar sammenheng med fraværet av problem i forhold til indikatorer som disiplin, konsentrasjon og mobbing. Utvikling av et inkluderende klassemiljø preget av nære relasjoner mellom elevene er derfor et sentralt tiltaksområde i skolen. Relasjonene til medelevene ble avdekket gjennom positivt formulerte påstander. Fire svarkategorier fra "veldig uenig" til "veldig enig" ble benyttet.

Ved T4 rapporterte elevene en gjennomsnittsskåre som avspeilet at de i større grad hadde en opplevelse av å ha et godt forhold til de andre i klassen eller gruppen enn hva de rapporterte ved T1. Økningen var signifikant ($t = -4,94$, $p = ,000$). Tilsvarende rapporterte elevene en signifikant økt opplevelse av å være inkludert i klassen eller gruppen fra T1 til T4 ($t = -7,58$, $p = ,000$).

Elevresultater fra skolene i hovedprosjektet

Resultatene for hovedprosjektet er presentert på tilsvarende måte som for pilotprosjektet. Det er lagt mest vekt på de indikatorene for de tre hovedinnsatsområdene innledningsvis. Deretter blir kontekstvariablene presentert.

Innsatsområder

Hovedtendensen er en positiv utvikling på alle atferdsvariablene både i HP1 og HP2. Den positive utvikling opprettholdes og forstøkes i året etter programperioden for HP1.

Disiplinvansker, konsentrasjonsvansker og mobbing

Tabellene 4 og 5 viser resultater fra henholdsvis hovedprosjekt 1 (HP1) og hovedprosjekt 2 (HP2). I appendix 1 finnes tilsvarende tabeller splittet på barne- og ungdomstrinnet.

Elevene både i HP1 ($t = 8,45$, $p = ,000$) og HP2 ($t=3,74$, $p = ,000$) rapportere en reduksjon i disiplinproblem fra T1 til T2. For HP1 fortsetter reduksjonen til T3 ($t=10,41$, $p = ,000$). Tilsvarende oppfølgingsmåling er ikke gjort for HP2 ettersom de avsluttet den aktive prosjektperioden våren 2005.

Tabell 4: Antall svar og gjennomsnittsskåre på indikatorene for elever i hovedprosjekt 1 ved Tidspunkt 1, Tidspunkt 2 og Tidspunkt 3 og landsgjennomsnitt for 2004.

	2003 T1		2004 T2		2005 T3		Landgjennomsnitt 2004	
	Antall svar	Gj. snitt	Antall svar	Gj. snitt	Antall svar	Gj. snitt	Antall svar	Gj. snitt
Disiplinvansker	1927	0,93	1960	0,74	1887	0,71	5275	1,11
Konsentrasjonsvansker	1960	0,75	1960	0,72	1920	0,72	8113	0,85
Mobber medelever *	3213	0,30	3359	0,26	3105	0,24	8060	0,29
Blir mobbet *	3197	0,45	3356	0,44	3092	0,42	8068	0,34
Kriminalitet**	550	0,08	545	0,05	542	0,06		
Erfaring med Alkohol**	545	0,30	543	0,27	540	0,27		
Erfaring med narkotiske stoffer**	549	0,06	540	0,07	539	0,08		
Utøvelse av vold	997	0,22	1005	0,20	989	0,14	6770	0,15
Offer for vold	977	0,19	1002	0,18	989	0,15	6770	0,17

* Resultatene er basert på rapporter fra elever fra 2. til 10. klasse. Øvrige resultat er for elever fra 5.til10. klasse

** Spørsmål om erfaringer med kriminalitet, alkohol og narkotiske stoffer er bare stilt til elever på ungdomstrinnet.

Uthevet verdi i kolonnen betyr at resultatet er signifikant ($p < .05$) forskjellig fra resultatet året før. Uthevet verdi i kolonnen for landsgjennomsnitt 2004 betyr at resultatet ved prosjektstart er signifikant forskjellig fra landsgjennomsnittet. Skåringsbredde er 0-3. Lav skåre er positivt.

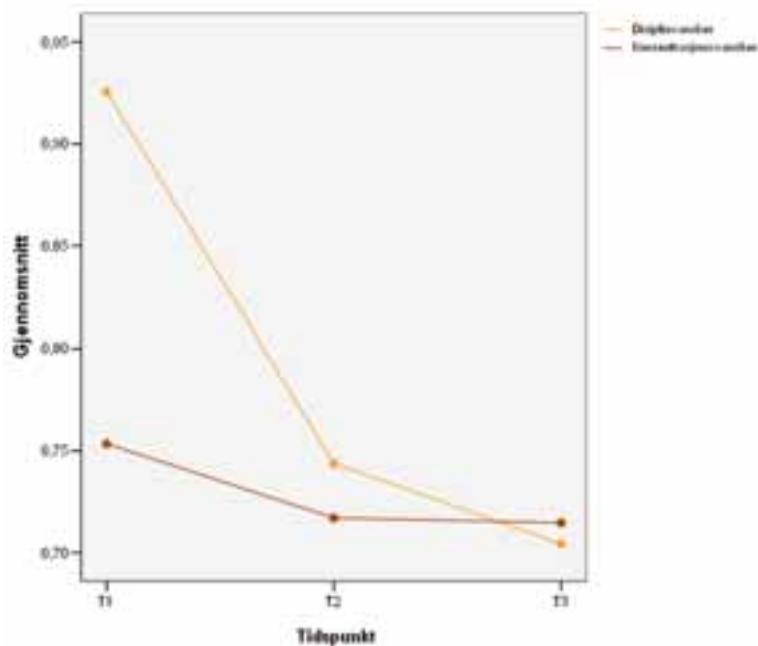
Det er verdt å bemerke at før programmet startet, hadde skolene samlet sett en lavere forekomst av disiplinvansker enn landsgjennomsnittet, målt gjennom SAFs representative undersøkelse fra 2004. I begge utvalgene er reduksjonen i disiplinvansker stor både på barne- og ungdomstrinnet.

Tabell 5: Antall svar og gjennomsnittsskåre på indikatorene for elever i hovedprosjekt 2 ved Tidspunkt 1 og Tidspunkt 2 og landsgjennomsnitt for 2004.

	2004 T1		2005 T2		Landsgjennomsnitt 2004	
	Antall svar	Gj. snitt	Antall svar	Gj. snitt	Antall svar	Gj. snitt
Disiplinvansker	3299	0,89	3206	0,82	1615	0,87
Konsentrasjonsvansker	3299	0,81	3249	0,79	4436	0,75
Mobber medelever *	4568	0,28	4520	0,25	4407	0,28
Blir mobbet *	4567	0,40	4499	0,37	4411	0,39
Kriminalitet	1690	0,07	1720	0,09		
Erfaring med Alkohol	1688	0,36	1720	0,34		
Erfaring med narkotiske stoffer	1680	0,10	1719	0,10		
Utøvelse av vold	2210	0,21	2280	0,16	4413	0,28
Offer for vold	2208	0,18	2280	0,17		

* Resultatene er basert på rapporter fra elever fra 2. til 10. klasse. Øvrige resultater er for elever fra 5. til 10. klasse.

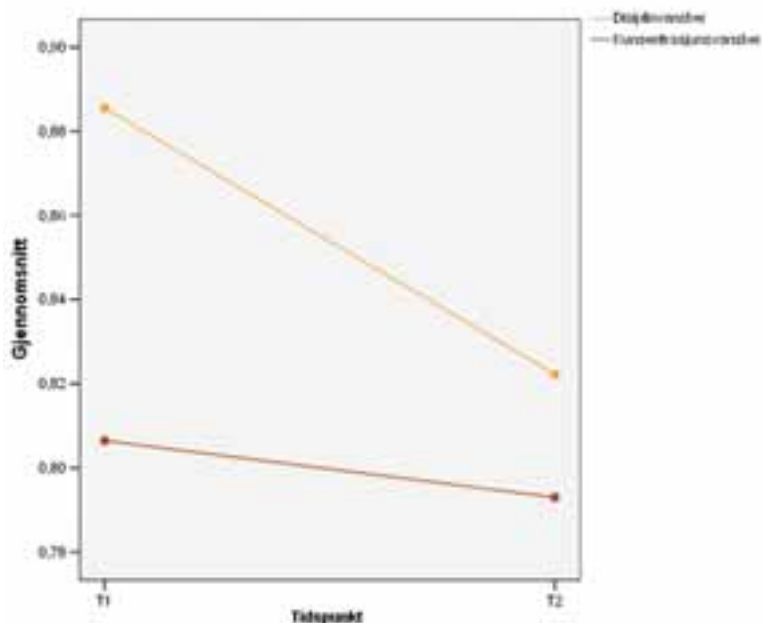
Uthevet verdi i kolonnen betyr at resultatet er signifikant ($p < .05$) forskjellig fra resultatet året før. Uthevet verdi i kolonnen for landsgjennomsnitt 2004 betyr at resultatet ved prosjektstart er signifikant forskjellig fra landsgjennomsnittet. Skåringsbredde er 0-3. Lav skåre er positivt.

Figur 4: Reduksjon i forekomsten av disiplinvansker og konsentrasjonsvansker fra tidspunkt til tidspunkt for elevene ved skolene i HP1

Forekomsten av konsentrasjonsvansker reduseres gjennom programperioden både for HP1 ($t = 2,15$, $p = ,031$) og HP2 ($t = 1,00$, $p = ,316$), men reduksjonen er signifikant bare for HP1. Utviklingen går i positiv retning, men den er mindre enn tilsvarende endring for disiplinvansker. For elevene i HP1, som også hadde en oppfølgingsmåling, i T3, viste denne at reduksjonen ble opprettholdt også et år etter at programperioden var over ($t=2,16$, $p=,031$).

Rapportering fra elever på barnetrinnet i HP1 og HP2 viste reduksjon. For HP1 viste målingen etter et år at resultatet var opprettholdt. For elever på ungdomstrinnet i HP1 var det ingen endring i rapporterte konsentrasjonsproblemer fra T1 til T2. Året etterpå er det en svak negativ utvikling. For tilsvarende gruppe i HP2 er det noe reduksjon i problemomfang i programperioden. Et hovedtrekk når det gjelder konsentrasjonsvansker, er at det er en forbedring på skolene i programperioden, men at det er variasjon mellom skolene. Ved noen skoler rapporterer elevene ingen endring, mens elevene ved andre skoler rapporterer en viss forverring.

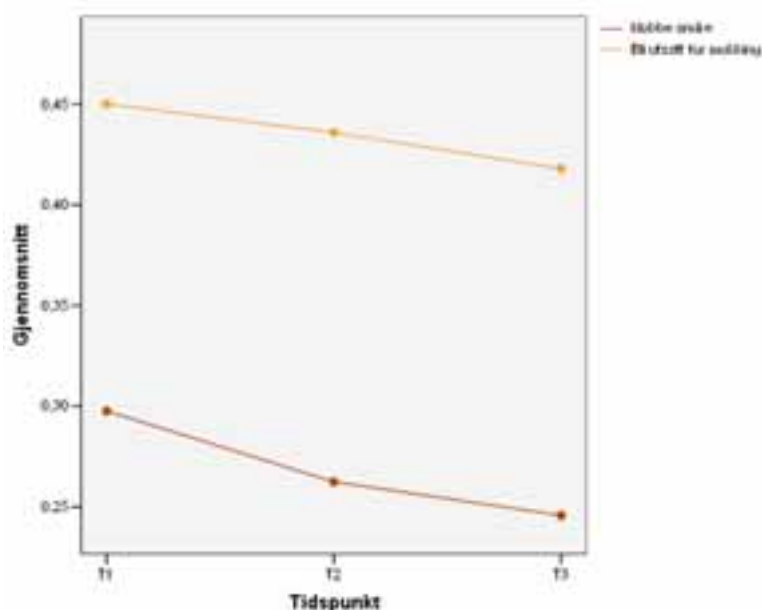
Figur 5: Reduksjon i forekomsten av disiplinansker og konsentrasjonsvansker fra tidspunkt til tidspunkt for elevene ved skoler i HP2

Tabellene ovenfor viser at andelen elever som rapporterte at de deltar i mobbing av medelever, ble klart redusert gjennom programperioden, både i HP1 ($t=3,85$, $p=,000$) og HP2 ($t=3,57$, $p=,001$). Forbedringen er gjennomgående både på barnetrinn og ungdomstrinn.

For HP1 viser resultatene ytterligere forbedring et år etter programslutt (T3) på både barne- og ungdomstrinnet, noe som må betraktes som svært positivt.

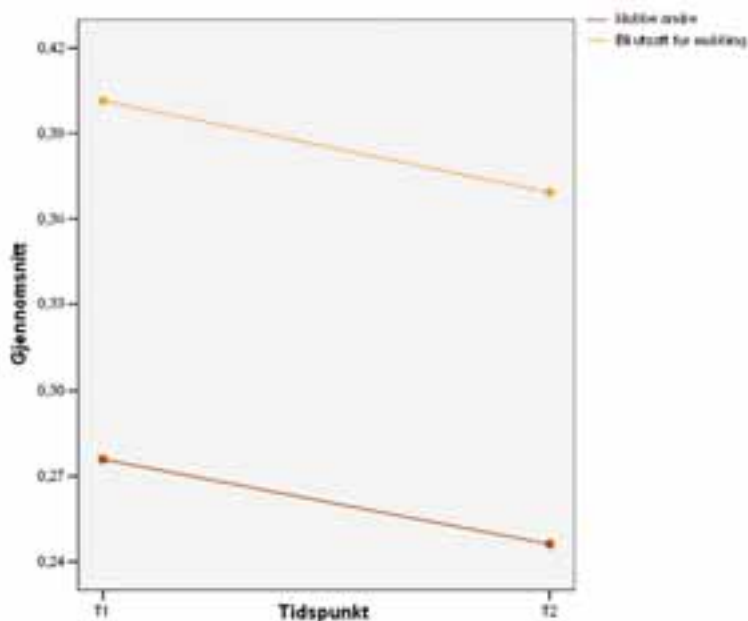
Også for innsatsområdet "mobbe andre", er det betydelige variasjoner mellom skolene. Og da både i hvilket utgangspunkt de hadde før programmet startet og hvilken utvikling de har vist gjennom prosjektet. Oppsummert gir resultatene et svært positivt bilde, selv om noen enkeltskoler ikke var del av denne positive utviklingen.

Elevene i HP1 ($t=1,14$, $p=,253$) og HP2 ($t=3,00$, $p=,003$) viste reduksjon i forekomsten av å bli utsatt for mobbing fra medelever fra T1 til T2. Selv om det var reduksjon for begge gruppene, var nedgangen signifikant kun for HP2. Ved T3 rapporterte elevene i HP1 ytterligere reduksjon som innebar at det etter to år var signifikant reduksjon ($t=2,32$, $p=,021$) på forekomsten av å bli utsatt for mobbing. Både på barnetrinnet og på ungdomstrinnet reduseres antall elever som rapporterer at de blir mobbet. Igjen kan vi konkludere med et helhetlig bilde som er positivt. Det er på tross av dette grunn til å understreke at det er variasjon mellom skolene. Noen skoler har en viss negativ utvikling, som skjules når man ser skolene under ett.

Figur 6: Reduksjon i forekomsten av å mobbe andre og bli mobbet fra tidspunkt til tidspunkt for elevene ved skolene i HP1

Figur 7: Reduksjon i forekomsten av å mobbe andre og bli mobbet fra tidspunkt til tidspunkt for elevene ved skolene i HP2

Andre indikatorer

Tabellene 4 og 5 viser oversikt over resultater for indikatorene for de sekundære innsatsområdene i ConnectOSLO. For HP1 utvalget viser resultatene at det fra T1 til T3 har vært signifikant reduksjon i elevenes rapportering av å utøve vold mot andre ($t= 4,81$ $p= ,000$) og å bli utsatt for vold ($t= 3,09$ $p= ,002$). Øvrige resultater i dette utvalget er ikke signifikante. I HP2 er det signifikant reduksjon fra T1 til T2 i elevenes rapportering av å utøve vold mot andre ($t= 4,65$ $p= ,000$). Øvrige resultater er ikke signifikante.

Kontekstvariabler

Resultater på kontekstvariablene er presentert i tabell 6 for HP1 og tabell 7 for HP2.

Tabell 6: Antall svar og gjennomsnittsskåre for kontekstvariablene for elever i hovedprosjekt 1 ved Tidspunkt 1, Tidspunkt 2 og Tidspunkt 3 og landsgjennomsnittet 2004

	2003 T1		2004 T2		2005 T3		Landsgjennomsnitt 2004	
	Antall svar	Gj. snitt	Antall svar	Gj. snitt	Antall svar	Gj. snitt	Antall svar	Gj. snitt
Lærerne gir god faglig støtte	1927	2,28	1960	2,26	1920	2,25	6805	2,20
Lærerne støtter og oppmuntrer	1927	1,98	1961	1,89	1925	1,81	6808	1,82
Lærerne fører godt tilsyn	1927	2,06	1952	2,10	1888	2,07	6797	2,05
Foreldrenes tilsyn	1924	2,56	1951	2,59	1873	2,57	8063	2,55
Foreldrenes interesse for skolen	1922	2,31	1896	2,37	1881	2,34		
Godt forhold til de andre i klassen	1927	2,40	1962	2,42	1883	2,39	8123	2,31
Være inkludert i skolen *	3198	2,44	3356	2,47	3110	2,4582		

* Resultatene er basert på rapporter fra elever fra 2. til 10. klasse. Øvrige resultat er for elever fra 5. til 10. klasse

Uthevet verdi i kolonnen betyr at resultatet er signifikant ($p<.05$) forskjellig fra resultatet året før. Uthevet verdi i kolonnen for landsgjennomsnitt 2004 betyr at resultatet ved prosjektstart er signifikant forskjellig fra landsgjennomsnittet. Skåringsbredde er 0-3. Høy skåre er positivt.

Tabell 7: Antall svar og gjennomsnittsskåre for kontekstvariablene for elever i hovedprosjekt 2 ved Tidspunkt 1 og Tidspunkt 2 og landsgjennomsnitt 2004.

	2004 T1		2005 T2		Landsgjennomsnitt 2004	
	Antall svar	Gj. snitt	Antall svar	Gj. snitt	Antall svar	Gj. snitt
Lærerene gir god faglig støtte	3293	2,15	3240	2,14	4430	2,35
Lærerne støtter og oppmuntrer	3296	1,77	3258	1,76	4431	1,90
Lærerne fører godt tilsyn	3297	1,98	3188	1,97	4433	2,21
Foreldrenes tilsyn	3280	2,51	3160	2,51	4408	2,66
Foreldrenes interesse for skolen	3241	2,30	3176	2,30		
Godt forhold til de andre i klassen	3304	2,34	3207	2,33	4440	2,39
Være inkludert i skolen *	4576	2,43	4526	2,44		

* Resultatene er basert på rapporter fra elever fra 2. til 10. klasse. Øvrige resultat er for elever fra 5. til 10. klasse.

Uthevet verdi i kolonnen betyr at resultatet er signifikant ($p < .05$) forskjellig fra resultatet året før. Uthevet verdi i kolonnen for landsgjennomsnitt 2004 betyr at resultatet ved prosjektstart er signifikant forskjellig fra landsgjennomsnittet. Skåringsbredde er 0-3. Høy skåre er positivt.

Lærernes oppfølging

Fra T1 til T2 viser resultatene for HP1 signifikant negativ utvikling når det gjelder elevenes rapportering av lærerne som støttende og oppmuntrende ($t = -3,78$ $p = ,000$). Også fra T1 til T3 var det signifikant forverring av elevenes vurdering på denne variabelen ($t = 7,27$ $p = ,000$). Resultatene viser ingen andre signifikante endringer for verken HP1 eller HP2 når det gjelder elevenes vurderinger av lærerne.

Nærmere studier av disse forholdene splittet på barne- og ungdomsskoler viser at det er ulike utviklingsmønstre på de to skoleslagene. Selv om resultatene ikke er signifikante, bør de nevnes ettersom tendensene går nokså systematisk i ulike retninger. Barneskolene, både i HP1 og HP2 har en gjennomført positiv utvikling på disse variablene, kun med unntak av "lærerne støtter og oppmuntrer" i HP1. Ungdomsskolene har jevnt over en negativ utvikling på elevenes vurdering av lærernes faglige og sosiale støtte og tilsyn, både i HP1 og HP2.

Analyser på skolenivå viser at innenfor begge skoleslag er det variasjoner, noen ungdomsskoler har et positivt utviklingsmønster selv om gjennomsnittsverdiene for skoleslaget viser et negativt mønster. Noen barneskoler bryter med det positive hovedmønsteret, og har en negativ utviklingstendens på alle eller noen av kontekstvariablene som gjelder lærerne.

Hovedkonklusjonen når det gjelder elevenes rapportering av lærernes faglig støtte, sosiale støtte og tilsyn, er at det er betydelig variasjon. Videre studier er nødvendig for å få et fullstendig bilde av sammenhengen mellom lærernes oppfølging og elevenes atferd. Dette er ikke mulig innenfor rammene av denne rapporten.

Foreldrenes tilsyn og interesse for skolen

Fra T1 til T2 var det en signifikant positiv utvikling av HP1-elevenes rapportering av foreldrenes tilsyn ($t = 2,05$ $p = ,041$) og foreldrenes interesse for skolen ($t = -3,41$ $p = ,001$).

En viss tilbakegang gjør at resultatene ikke er signifikante for perioden T1 til T3.

Også når det gjelder elevenes rapportering om foreldrenes oppfølging, er det tendenser til en mer positiv utvikling på barnetrinnet enn på ungdomstrinnet.

Relasjoner mellom elevene

Det er ingen signifikante endringer i resultatene på elevenes rapporteringer om forhold til medelever og opplevd grad av inkludering i skolen, verken i HP1 eller HP2.

Oppsummering av resultater fra HP1 og HP2

Elevene i hovedprosjektet (1 og 2) rapporterer positiv utvikling gjennom programperioden når det gjelder elevatferd knyttet til hovedindikatorne; disiplinansker, konsentrasjonsvansker og mobbing. Når det gjelder øvrige atferdsvariabler er også hovedinntrykket at utviklingen er positiv, selv om den ikke er tilstrekkelig markert til å gi signifikante resultater.

Når det gjelder kontekstvariablene, bærer resultatene i hovedprosjektet preg av variasjon.

Samlet sett er resultatene svakere enn forventet, selv om det er viktig å understreke at enkelte skoler har en god utvikling. Det kan også synes noe forvirrende at forhold som kan forventes å virke inn på elevatferd har utviklet seg negativt, mens elevatferden faktisk er blitt forbedret. Grundigere skolevise analyser vil avklare om det er en systematisk sammenheng mellom endringer i kontekstvariablene og en positiv utvikling av elevatferd.

Lærernes erfaringer med ConnectOSLO

Ved avslutning av programperioden ble lærerne bedt om å vurdere utbyttet av programmet på fem områder.

- Samarbeidsklima og endringer i elevatferd ved egen skole knyttet til programmet (endring ved egen skole)
- Kjennetegn ved arbeidet med programmet ved skolen (kjennetegn)
- Vurdering av i hvilken grad arbeidet har hatt innvirkning på ulike aktører i skolen (bredde)
- I hvilken grad arbeidet har styrket egen undervisning (innvirkning på egen undervisning)
- Hvordan de vurderte effekten av de ulike elementene i programmet (vurdering av elementene)

Skåringsbredden for alle skalene var 0-5 (fra helt uenig til helt enig), med unntak av vurderingen av elementene med skårebredde 1-5 (fra klart negativ effekt til klart positiv effekt). Chronbach's alfa for skalaene varierte fra 0,79 til 0,93.

Analysen av korrelasjonen³ mellom de fem områdene skoleendring, kjennetegn, bredde, innvirkning på egen undervisning og vurdering av elementene viste sterk korrelasjon mellom de fem områdene ($p < .001$). Dette innebærer blant annet en tendens til at lærere som rapporterte høy grad av endring ved egen skole også rapporterte at arbeidet ved skolen var preget av en samlet og tydelig ledelse ved skolen. De rapporterte at det var kultur i kollegiet for å ta felles ansvar for tiltak på skolenivå, at rektor og ledelse var pådriver til arbeidet i ConnectOSLO og at programarbeidet i liten grad var for en gruppe spesielt interesserte. På denne måten rapporterte lærerne et samsvar mellom høy grad av endring og at programmet har vært opplevd som noe kollegiet sto sammen om. Tilsvarende var det samsvar mellom at lærere rapporterte liten grad av endring ved egen skole og at de i liten grad opplevde programmet som noe kollegiet sto samlet om.

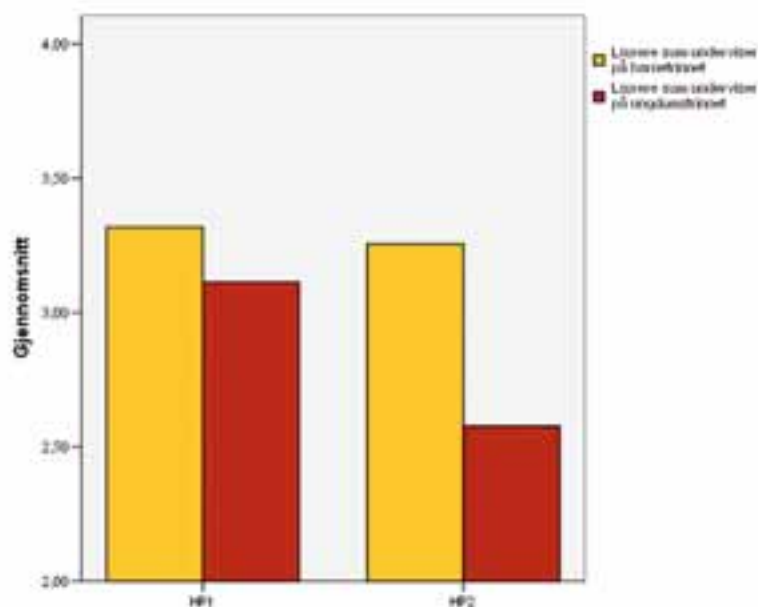
Multivariate variansanalyser ble gjennomført med de fem områdene som avhengige variabler for å analysere forskjeller mellom lærere som tilhørte skoler i HP1 og HP2 når det gjaldt hvordan de har erfart arbeidet med programmet. Det ble også sett nærmere på om det var forskjell mellom lærere som underviste mest på henholdsvis barne- og ungdomstrinnet. I de innledende analysene ble kjønn tatt med. De innledende analysene viste at det i liten grad var forskjell mellom kvinner og menn i hvordan de vurderte arbeidet, og kjønn som variabel ble utelatt i de videre analysene og presentasjonene. Nedenfor er alle resultater presentert i tabellene, men kun signifikante forskjeller er kommentert i teksten. Videre er kun hovedanalyser presentert, mens underbyggende analyser i liten grad er belagt. Mer inngående analyser av lærernes erfaringer med programmet vil bli presentert i en annen sammenheng.

Appendiks 2 viser resultater fra multivariate tester og av effekter for de ulike erfaringsområdene. Resultatene viser at lærere ved skoler i henholdsvis HP1 og HP2 og lærere på barne- og ungdomstrinnet vurderer utbytte av programmet ulikt. Lærere på ungdomstrinnet rapporterte mindre endringer ved egen skole enn lærer på barnetrinnet. Samtidig rapporterte lærere i HP1 større endringer enn lærerne i HP2. Dette resultatet samsvarer med resultatene fra elevene, der elevene ved skoler i HP1 rapporterte større endringer enn elevene i HP2. En mulig årsak til forskjellen mellom de to hovedprosjektgruppene kan være at elevene i de to gruppene hadde ulik grad av problematferd før de startet programmet. Elevene i HP2 rapporterte lavere nivå av problematferd når den aktive perioden i programmet startet enn det elevene ved skolene i HP1 gjorde.

Det er derfor grunn til å anta at det kunne være lettere for skolene i HP1 enn for skolene i HP2 å oppnå positiv endring. For å undersøke om dette kunne være årsak til forskjellene mellom skolene, ble elevenes gjennomsnittsskåre for disiplinansker ved den enkelte skole før programmet startet, tatt med i analysene. Disiplinansker ble valgt fordi dette var det innsatsområdet der skolene viste størst reduksjon gjennom programperioden. Analysene viste at forskjellen i elevenes disiplinansker ved programstart i liten grad påvirket resultatene, det endret ikke resultatene med hensyn til signifikans. Årsakene til forskjellene mellom de ulike gruppene hadde dermed andre årsaker enn ulikt utgangspunkt for endring i elevmassen. For å gjøre resultatpresentasjonen lettere tilgjengelig er disiplinansker utelatt fra de videre analysene.

---

³ Pearson

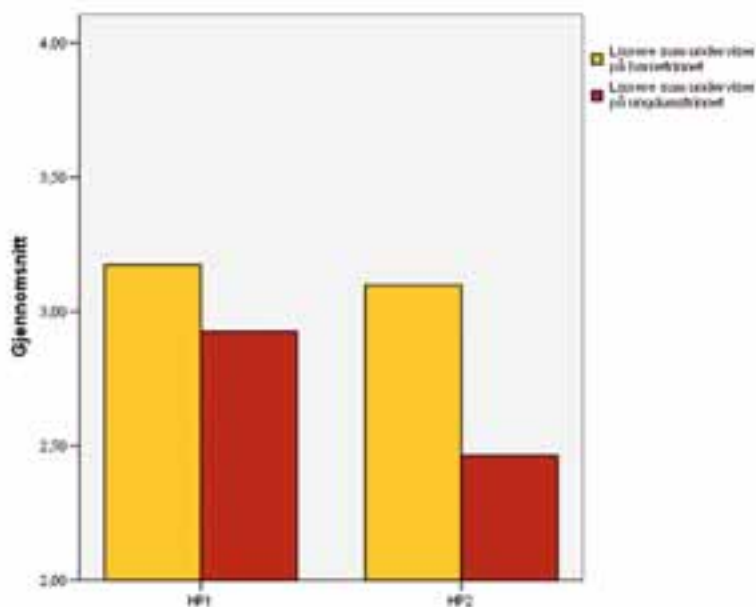

Figur 1: Lærernes vurdering av endring ved egen skole

Det var liten forskjell i vurderingene av endringer ved egen skole mellom lærere som underviste på barnetrinnet i det to prosjektgruppene. Forskjellen mellom de to hovedprosjektgruppene er i hovedsak på ungdomstrinnet der lærerne i HP2 rapporterte en vesentlig mindre⁴ endring enn lærere på ungdomstrinnet i HP1. Her er det grunn til å understreke at selv om flere av skolene med elever på ungdomstrinnet i HP2 rapporterte under gjennomsnittet for HP1, er det særlig ved en av skolene (skole A) at lærerne rapporterer lite endring gjennom programmet. Dette bidrar dermed til å dra gjennomsnittet for lærere på ungdomstrinnet i HP2 ned. Samtidig er det lærerne ved en annen skole i HP2 (skole B) som, av lærerne som underviste mest på ungdomstrinnet, i størst grad rapporterte endring. Variasjonen er altså større mellom skoler i HP2 enn i HP1, men gjennomsnittlig rapporterte de om mindre endringer enn lærere på ungdomstrinnet ved skolene i HP1.

Lærerne rapporterte tilsvarende resultater når det kom til opplevelse av bredde i programmet. Det vil si i hvilken grad de opplevde at arbeidet med programmet har involvert og påvirket ulike aktører i skolen, som individuelle elever, personale, elevmassen som helhet, og foreldrene. Igjen rapporterte lærere på barnetrinnet i større grad enn lærere på ungdomstrinnet at arbeidet hadde involvert og påvirket disse gruppene. Lærere på barnetrinnet i HP1 og HP2 vurderte ikke ulikt, men lærere på ungdomstrinnet i HP2 vurderte at innvolvingen og påvirkningen overfor disse gruppene var lavere enn det lærerne på ungdomstrinnet ved skoler i HP1 rapporterte. Som for variabelen skoleendring er det større variasjon mellom skolene i HP2 enn i HP1. Igjen skåret skole A vesentlig lavere enn gjennomsnittet for skolene i HP2, samtidig som skole B er den skolen der lærerne skårer høyest av alle lærerne på ungdomstrinnet. Det er også skole B som rapporterte høyest for lærere på ungdomstrinnet når det gjaldt endringer ved egen skole. Visuell analyse av elevresultater sammenfaller med lærernes opplevelser for disse to skolene. Skole B er blant skolene der elevene rapporterte størst reduksjon i problematferd gjennom prosjektperioden. Samtidig rapporterte elevene ved skole A ingen eller negativ utvikling på alle hovedindikatorer. Resultatet for disse to skolene kan illustrere sammenhengen mellom grad av implementering av programmet og effekt. Det vil si at i hvor stor grad skolen faktisk gjennomførte programmet, påvirket reduksjon i problematferd på skolen. Selv om en slik sammenligning ikke er gjennomført for alle skolene, er det grunn til å stille spørsmål ved om arbeidet med gjennomføringen av prosjektet, ved skolen der både elever og lærere rapporterte mindre gode resultater, har vært god nok.

⁴ $d = 0,48$ jfr. Cohen (1988)

Figur 2: Lærernes vurderinger av bredden i arbeidet ved egen skole

Selv om det ikke er forskjell i vurderinger på de andre områdene når vi ser tilhørighet til hovedgruppe og hvorvidt lærerne underviste på barne- eller ungdomstrinnet samlet, er det forskjeller å finne når vi ser på trinn. For alle de fem områdene rapporterte lærerne på ungdomstrinnet mindre gode resultater enn lærere på barnetrinnet. Disse innebærer mindre endringer ved skolen, mindre bredde i arbeidet, et mindre samlende og samarbeidende klima ved skolen, mindre innvirkning på egen undervisning og de rapporterte å være mindre involvert i Connect-arbeidet på egen skole enn det lærerne var på barnetrinnet. Samlet innebærer dette at lærerne på ungdomstrinnet rapporterte mindre involvering og utbytte av programmet enn lærerne på barnetrinnet. Lærernes rapporteringer samsvarer med elevenes rapporteringer i forhold til at reduksjonen i problematferd er størst på barnetrinnet og mindre på ungdomstrinnet.

Oppsummering av resultater

- Elevene rapporterte klar en reduksjon i disiplin vansker, konsentrasjonsvansker og mobbing. Reduksjonen er til dels betydelig.
- Reduksjonen fortsetter eller blir opprettholdt etter at skolene har avsluttet den ettårige programperioden, noe som er uvanlig.⁵
- Ser man utvalgene under ett er reduksjonen av problematferd størst for elever ved skoler i pilotprosjektet, deretter HP1 og minst for HP2. Variasjonen mellom skolene er større i HP1 og HP2 enn i pilotprosjektet.
- Reduksjonen er sterkest for elever på barnetrinnet, reduksjonen på ungdomstrinnet er også til dels vesentlig, men noe mindre. Dette stemmer med tidligere funn omkring mobbing, som viser at det er vanskeligere å redusere problematferd, som mobbing, på ungdomstrinnet.
- Elevene rapporterte reduksjon også på innsatsområder som ikke hadde et direkte fokus i programmet, som vold, men som man antok ville bli påvirket i positiv retning av programmet. Dette er en indikasjon på at programmet har ringvirkninger til områder som ikke er direkte omhandlet av programmet.
- Elevenes og lærernes rapporter om endringer ved skolen samsvarer. Ved skoler med stor reduksjon i elevrapportert problematferd, rapporterte lærerne høy grad av involvering og innsats ved egen skole. Ved skoler med mindre reduksjon i elevrapportert problematferd, rapporterte lærerne i mindre grad endring ved egen skole. Dette er en indikasjon på sammenhengen mellom innsats ved skolene og reduksjon i problematferd. Disse analysene er innledende og videre analyser er nødvendig før endelig konklusjon kan trekkes.
- Resultater for kontekstvariablene er mer varierende. Elever ved skoler i pilotprosjektet rapporterte en sterk økning i lærernes oppfølging, mens elevene i HP1 og HP2 til dels viste en negativ utvikling gjennom prosjektet. Foreløpige analyser viste at resultatene i HP1 og HP2 varierte mellom skolene. Noe som antyder at det er en sammenheng mellom en positiv utvikling for lærernes oppfølging, og reduksjonen av en eller flere av de tre hovedindikatorer.

⁵ Ertesvåg og Vaaland (under arbeid); Roland og Munthe, 1997, Nordahl m.fl., 2000

– Mobbingen skremmer.

Gro Hexeberg Dahl er Connect- veileder og rektor ved Lysejordet skole på Ullern. –Det er alltid nyttig for en lærer å få impulser utenfra. Som veileder kan jeg studere situasjoner med et nytt blikk, sier hun.

– Connect har gitt skolene et solid løft og satt en standard som forhåpentligvis vil vare lenge, sier veilederne Gro Hexeberg Dahl og Anne- Kari Hermansen.

De to veilederne har hatt ansvaret for tre skoler hver. De har fått bruke 20 prosent av sin arbeidstid til rollen som veiledere. De er begge erfarne skolefolk med bakgrunn fra ulike skoler. Som Connect- veiledere har de fått oppleve mangfoldet i Oslo-skolene.

– Det er fort gjort å bli litt husvarm på egen skole. Så vi har pendlet fra vestkantskoler med etnisk norske miljøer til skoler i sentrum der flertallet har minoritetsspråklig bakgrunn, forteller Hexeberg Dahl.

Tross de ytre ulikheter, finner de likevel igjen mye av det samme ved disse skolene. Mobbing, uro, manglende systematikk og sprik i rutiner er nesten dagligdags.

– Det er skremmende å få det svart på hvitt at elever blir sparket og plaget ukentlig. Mobbing er mer utbredt enn det lærerne rapporterer om. Barn stikker seg bort når det skjer. Stillferdig plaging kan være like sårende

som når noen slåss. Det er et tankekors at dette er noe som skjer ofte på veldig mange skoler, sier Gro Hexeberg Dahl, som til daglig er rektor ved Lysejordet skole på Ullern.

Kjenner reglene

Veileder- kollega Anne- Kari Hermansen er sosiallærer ved Ellingsrudåsen barneskole. Hun er også overrasket over omfanget av mobbing.

– Lærere blir aldri proffe nok når det gjelder å avsløre mobbing. Men heldigvis er terskelen for å be om hjelp fra de voksne blitt lavere. Elevene kjenner til Connect-reglene, det er et godt tegn. Selv om noen elever alltid vil utfordre grensene, sier Hermansen.

Større respekt for hverandre og for de voksne, samt bedre disiplin og mer høflig opptreden, er noen av resultatene fra Connect. Den første skoledagen hver høst er også blitt annerledes. En god skolestart skal sette standarden for resten av skoleåret.

– Lærerne står ved døra og håndhilser på elevene om morgenen. Alle står ved pulten til klassen er kommet til

ro. Læreren sier så at elevene kan sette seg. Ved skole-slutt håndhilser lærerne igjen på elevene før de ønsker dem vel hjem. Jeg tror elevene blir tryggere av dette. De setter pris på slike rutiner, sier Hermansen.

Fornøyde foreldre

Gro Hexeberg Dahl mener Connect har gitt skolene en ny giv i arbeidet med forebygging av vold og uønsket atferd.

– På ulike måter har skolene alltid satset på dette.

Men nå har de også fått en teoretisk forankring og en bedre systematikk. Alle lærerne opptre likt, plattformen er den samme. Da er det også lettere å argumentere overfor foresatte og miljøer utenfor skolen, påpeker hun.

Inspeksjonene i friminuttene er styrket ved de fleste Connect- skolene. Erfaring viser at gemyttene fort roer seg når det er voksne i nærheten.

– Connect er som skapt for å bedre forholdet mellom skole og hjem. Foreldre er gjerne opptatt av faglig læring og at deres barn skal kunne oppføre seg. Det oppnår vi gjennom Connect, fastslår Gro Hexeberg Dahl.

Hun ønsker at Connect skal gi kvaliteter som lever lenge.

– Egentlig er det først nå det begynner. Innføringen er ferdig og prosjektet skal føres videre. Connect må gjelde uansett hvilke vinder som blåser over skolene. Nå opplever elevene at de er sterkt ønsket på skolen. De blir satt pris på og får utnyttet sitt læringspotensiale. Det er skolens jobb å sørge for at elevene har noe å tilføre samfunnet, understreker Hexeberg Dahl.

Blikk utenfra

Som veileder har Hexeberg Dahl blitt møtt med tillit og respekt rundt om på skolene.

– Jeg har ikke måttet brøyte meg fram noe sted.

Skolene har hatt lyst til å vise meg hvordan de har det. Jeg har stilt de ansatte noen spørsmål og fått dem til å tenke. Jeg har stilt spørsmål for å kunne peke på utfordringer. Det kan være nyttig med et blikk utenfra, sier hun.

Som veileder vil hun fremheve skoleringsdagene for lærerne. Disse har gitt lærerne muligheten til å få treffe folk fra de ledende fagmiljøene i Norge.

– Vi pleier jo ikke å unne oss slike goder i Oslo- skolene, minner hun om.

Både Hexeberg Dahl og Anne- Kari Hermansen legger vekt på at Connect har ført mange positive verdier inn i skolen.

– De flinke elevene blir prioritert. Ofte har det vært slik at vi bare ser de elevene som ikke sitter stille. Nå premierer skolene det fineste rommet. Ukens elev blir belønnet. Straff er blitt mindre synlig, skolene er blitt flinkere til å finne positive forsterkninger, mener Hexeberg Dahl.

– Men det er slitsomt å endre seg. Noen lærere var nok bekymret for at Connect ville gi dem ekstra arbeid. Flere lærere har stønnet over skjemaene de må besvare. Men jeg opplever at kollegene har stått sammen om dette. De har trukket lasset i riktig retning. Mer ro og disiplin fremmer jo trivsel for alle, sier Anne- Kari Hermansen.

Flere kurs

Hun tar oss stolt med til en sirkusforestilling arrangert av en sjetteklasser. Det er bare noen dager til sommerferien begynner for elevene ved Ellingsrudåsen barneskole. Hermansen synes det er flott at ungene tør å vise seg fram, ta ordet og by på seg selv. Utenfor klasserommene står elevenes sko på geled. Her er det ingen som går inn i klasserommet med uteskoene på.

– Skolene har diskutert seg fram til en felles måte å reagere på. Elevene vet at en lærer ikke vil tillate det kollegaen ikke tillater. Det skaper orden og struktur. Ungene har også oppdaget at det er lov å si ifra, sier Hermansen.

Hennes inntrykk er at lærerne har satt stor pris på kursene de har fått delta på.

– Kursingen må fortsette. Her har på Ellingsrudåsen barneskole har vi dessuten Connect- tid en time i uka. Da går lærerne sammen i arbeidsgrupper. Hver torsdag har vi et fellesmøte der hendelser i skolegården tas opp. Det er viktig å ha en kanal som sikrer at hele personalet får den informasjonen de trenger, avslutter Anne-Kari Hermansen.

Sosiallærer Anne-Kari Hermansen ved Ellingsrudåsen barneskole, opplever at Connect har satt en ny standard for oppførsel på skolene. – Hilsrutinene er forbedret. Ro og orden fremmer trivsel, påpeker hun.

Drøfting

Kan man redusere flere typer problematferd hos elevene ved å arbeide gjennom lærerne og samtidig vente resultater allerede etter ett år? Dette har vært den ambisiøse målsettingen i ConnectOSLO. Ikke bare har man tatt mål av seg å redusere én type problematferd, men både disiplinansker, konsentrasjonsvansker og mobbing har hatt et særlig fokus i programmet. Svaret på spørsmålet er: Ja. Connect har redusert forekomsten av disiplinansker, konsentrasjonsvansker og mobbing ved skoler som har tatt programmet i bruk. Resultatene viser at endringene ikke nødvendigvis er målbare allerede etter ett år, men hovedtendensen er en positiv utvikling etter ett år, og denne vedvarer eller blir forsterket ved senere målinger. Samtidig er det klare indikasjoner på at resultatene er avhengig av at skolene faktisk har tatt programmet i bruk. Vi registrerer imidlertid også at mangel på målbare positive resultater etter ett år, ikke nødvendigvis betyr at implementeringsarbeidet har vært mislykket eller bortkastet. Nærmere studier av skoler som har vært fulgt over flere år, kan tyde på at noen skoler skaper grunnlag for endring som så viser seg markert etter at arbeidet har pågått mer enn ett år. Det kan se ut som om de har en lengre mobiliseringsfase før resultatene av arbeidet viser seg og at dette har sammenheng med skolens forutsetninger (readiness) for gjennomføring. Det er rimelig å anta at en slik utvikling forutsetter at skolen arbeider aktivt med Connect utover programåret.

Når det gjelder de andre indikatorene på endring; vold, kriminalitet, erfaring med narkotika og alkohol, er de signifikante resultatene begrenset til vold og alkoholbruk (kun på pilotskolene). Mønsteret i utviklingen på skolene generelt er imidlertid positivt, og det antyder at Connect-arbeidet på skolene har hatt en generell positiv virkning. Det er kun "erfaringer med narkotika" som ser ut til å være upåvirket i prosjektperioden. Noe man også kunne forvente ettersom det er et lite skolerelatert fenomen, som dessuten kun gjelder for en liten del av elevene.

Resultatene presentert ovenfor viser en klar reduksjon i indikatorvariablene. Særlig er reduksjonen stor i rapporterte disiplinansker, konsentrasjonsvansker og elever som rapporterte å mobbe andre. Nedgangen i rapportering knyttet til det å bli utsatt for mobbing var noe mindre. Evalueringen av skolene i pilotprosjektet har pågått over lengst tid og er derfor mest omfattende. Det er av den grunn naturlig å ta utgangspunkt i denne gruppen i vurderingen av programeffekt. Presentasjon og analyse av data fra pilotprosjektet (Ertesvåg og Vaaland, under arbeid) dokumenterer at reduksjonen av problematferd i liten grad kan tilskrives at utvalget av elever som deltar i undersøkelsen på ulike tidspunkt skiftes ut. Det er grunn til å tro at reduksjonen i forekomsten av problematferd i form av de tre hovedindikatorne disiplinansker, konsentrasjonsvansker og mobbing har sammenheng med gjennomføringen av Connect og videreføring av arbeidet fra den aktive prosjektperioden.

At ingen av elevene ved pilotskolene som deltar i undersøkelsen våren 2005 deltok i undersøkelsen i 2002 indikerer at reduksjonen i problematferd har sammenheng med endringer på skolenivå, og ikke på elevnivå. Det vil altså si en endring på systemnivå. Denne antagelsen styrkes av resultatene for lærernes oppfølging av elevene. For alle de tre aspektene ved lærernes oppfølging av elevene er det en klar bedring og økning. Dette er blant annet en tydelig indikasjon på forbedret klasseledelse ved skolene i prosjektet. Særlig interessant er det å se resultatene i lys av at de dokumenterer effekt over tid. Sammenholder man resultatene fra 2005 med resultater presentert tidligere (eks. Ertesvåg, 2003) indikerer disse en reduksjon i forekomsten av problematferd fra år til år ved skolene i pilotprosjektet, og en økning i elevenes opplevelse av lærernes oppfølging. Dette innebærer at forbedringen i atferd og læreroppløping fortsatte også etter at den aktive deltagelsen i prosjektet ble avsluttet våren 2003. Resultatene har trolig sammenheng med det systematiske implementeringsarbeidet (Ertesvåg, 2005) de fire skolene gjennomførte i den aktive prosjektperioden, og vedlikeholds- og videreutviklingsarbeid som skolene har gjort på egen hånd etter at den aktive perioden ble avsluttet. Selv om alle fire skolene har en positiv utvikling tyder resultater fra de enkelte skolene på at det er noe variasjon i utviklingen mellom skolene i pilotprosjektet. Videre analyser av resultatene vil vise om det er sammenheng mellom implementering av programmet og den enkelte skoles resultater, noe som kan påvirke om skolens arbeid vil vise varige positive resultater.

Så langt det har vært mulig å følge skolene i de to hovedprosjektgruppene, tyder det på at utviklingen tenderer i samme retning. Men variasjonen er større mellom skolene ved at noen skoler har en negativ utvikling med hensyn til problematferd. Resultater fra foreløpige analyser tyder likevel på at det er en sammenheng mellom implementeringsgrad og reduksjon av problematferd på en slik måte at skoler som i stor grad har implementert programmet også oppnår reduksjon i problematferd.

Ved en evaluering som dette, er det en rekke forhold som kan ha innvirkning på tolkningen av resultatene. Noen er allerede drøftet ovenfor, mens andre gjenstår. Et spørsmål som i noen grad er berørt er i hvilken grad skolene faktisk har gjennomført Connect. I evalueringen er det ikke ført kontroll med i hvilken grad skolene har gjennomført de faste tiltakene i programmet. Det er heller ikke ført kontroll med i hvilken grad skolene har utviklet egne tiltak. På bakgrunn av kontakt med skolene (både fra SAF og gjennom veilederne) er det likevel kjent at skolene i ulik grad har gjennomført programmet. På bakgrunn av teori og tidligere forskning (Greenberg m.fl., 2001; Olweus og Kallestad, 2003) er det grunn til å anta at dette har innvirkning på resultatet. Skolens beredskap til å gjennomføre programmet og skolens kapasitet knyttet til endring spiller også inn. På bakgrunn av erfaringer fra tidligere program, viser det seg blant annet at motivasjon for arbeidet i kollegiet, kompetanse i kollegiet og ledelsens engasjement også har innvirkning på i hvilken grad skolene lykkes med programmet (Midthassel og Ertesvåg, til vurdering).

Tidligere studier (Midthassel, 2002) tyder på at det kan være sterkere innovasjonskultur på barnetrinnet enn på ungdomstrinnet. Dette kan medvirke til at det er vanskeligere å oppnå resultater av utviklingsarbeid på ungdomstrinnet enn på barnetrinnet. Det kan være flere årsaker til det. En årsak kan være et sterkere fokus på faglig aktivitet på ungdomstrinnet enn hva som er tilfellet på barnetrinnet. En annen årsak kan være at samme elevgruppe gjerne har flere lærere på ungdomstrinnet enn de har på barnetrinnet og at det av den grunn kan være mer utfordrende å gjennomføre en enhetlig og konsekvent gruppeledelse. En tredje årsak kan være at det er en større utfordring å utvikle en felles forståelse og forpliktelse i et kollegium på ungdomstrinnet der lærere tradisjonelt har en høyere bevissthet som faglærer enn det lærere på barnetrinnet har. Flere av disse forholdene kan skape ekstra store utfordringer i forhold til å få ei voksengruppe som opptrer konsistent med hverandre og over tid. På bakgrunn av resultater både i ConnectOslo og tidligere studier (Midthassel og Ertesvåg, til vurdering) er det grunn til å se nærmere på kombinerte skoler. Det kan synes som om ungdomstrinnet på kombinerte skoler, på det sosiale området, profiterer på å

være del av en kombinert skole når man sammenligner med skoler med elever bare på ungdomstrinnet. Foreløpig er det ikke grunnlag for å trekke en konklusjon i denne retning. Til det inngår for få kombinerte og for få ungdomskoler i prosjektet. Resultatene for skolene i ConnectOSLO er av denne grunn heller ikke undersøkt systematisk med utgangspunkt i denne problemstillingen. I fremtidige studier vil det være svært aktuelt å undersøke denne problemstillingen nærmere.

Anbefalinger for videre arbeid

Resultatene fra arbeidet med ConnectOSLO, gir klare holdepunkter for å anbefale at skolene som har vært gjennom programmet stimuleres og gis støtte til videreføring.

Som i programperioden, vil det være den enkelte skoles ledelse og kollegium som må gjøre jobben for å oppnå gode resultater. Støtte kan imidlertid gis i form av fortsatte nettverkskoblinger, ekstern veiledning og utvekslingsordninger mellom Connect-skoler og lignende. Det vil trolig også virke stimulerende på arbeidet dersom gode resultater og godt arbeid blir profilert eksternt og ved at innsats blir etterspurt.

Pilotkolene, som i denne rapporten er beskrevet med svært gode resultat, har gjennom årene etter programperioden hatt en ansatt som har vært veileder for nye Connect-skoler. Det er ikke mulig å fastslå hvilken betydning det kan ha hatt på deres egne skolers videre utvikling, men det er rimelig å anta at det har bidratt til å holde fokus på arbeidet videre, og at det kan ha gitt motivasjon og ideer til bruk i egen skole. En slik vurdering stemmer overens med muntlige utsagn fra veilederne.

En lignende modell kan tenkes videreført for flere av skolene. Det kan gjøres enten ved spredning til nye skoler, eller i en rolle der en ekstern veileder eller pådriver inngår i en modell der skoler som vil jobbe videre med Connect bytter tjenester. Det vil innebære en ordning som ivaretar at hver skole får oppleve at minst én annen skole er interessert i hva de gjør, og at de selv får overført erfaringer fra minst én annen skole. Dette ser ut til å kunne anbefales.

Arbeidet med ConnectOSLO har hatt en effekt på skoler som har gjennomført programmet. Programmet må anses for å være godt egnet til spredning på nye skoler. For skoler som preges av spenninger i personalgruppen, bør det vektlegges sterk støtte til ledelsen i implementeringsarbeidet. Man kan også vurdere tettere kontroll av gjennomføringsgrad. Også dette som en form for støtte.

Dersom det blir aktuelt å gjennomføre videre undersøkelser på Connect-skoler, og da eventuelt nye Connect-skoler, bør det vurderes å følge utviklingen av programmets indikatorer med mål for skoleprestasjoner. Når resultatene så langt viser at Connect-arbeidet ser ut til å gi en generell kvalitetsheving av læringsbetingelser, vil det være viktig å få dokumentert den reelle effekten på læringsresultatet i forlengelsen av dette.

– Her blir alle fargeblinde, og det er vi glade for.

Ingrid Madslie og Syed Haider Hussain er glade for at skoleledelsen grep fatt i problemene ved skolen på et tidlig tidspunkt. – Før var det mye uro og uvennskap på Mortensrud skole. Sånn er det ikke lenger. Det kan vi takke Connect for, sier de to foreldrene.

Uro og uvennskap preget miljøet ved Mortensrud skole for fire år siden. Mange mistrivdes. Verken lærere eller elever ville ha det slik.

I dag kan foreldrene Ingrid Madslie og Syed Haider Hussain gjøre opp status med positivt fortegn. De gir Connect mye av æren for den positive utviklingen.

– Jøss, endelig skjer det noe. Det var min første tanke da jeg fikk presentert ideene bak Connect, sier Ingrid Madslie.

Kulturell smelting

Mortensrud skole har omlag 400 elever fra første til syvende klasse. 92 prosent av elevene er minoritets-språklige. De to foreldrene er godt fornøyd med miljøet på skolen.

– Barna har det godt her. De er trygge. De trives. Og de lærer det de skal. Det er det viktigste for oss som foreldre, sier de.

I skolegården høres urdu, somali, arabisk og vietnamesisk. Over 30 språk er representert ved Mortensrud skole. De etnisk norske er i stort mindretall. Skolen er blitt en kulturell smelting der norsk kun er en fellesnevner. Foreldrene slår hull på myten om at flerkulturelle skoler er dårlige skoler.

– Mine barn blir ekstremt fargeblinde. Det er jeg kjempeglad for. Det har aldri vært aktuelt å flytte mine unger til skoler hvor den norske gruppen er størst, konstaterer Madslie.

Ett av hennes barn var en tid redd for en medelev som var hvitlugg og norsk.

Tydelige regler

Ingrid Madslie og Syed Haider Hussein berømmer Mortensrud skole for å ha vært tro mot Connect.

– Allerede den første skoledagen merket vi endringen. Det var flagg og blomster utenfor klasserommene. Alle følte seg velkommen, forteller Hussein.

– Reglene er blitt tydeligere. Skolen fokuserer ikke bare på det elevene gjør galt. God atferd blir honorert. Skolen er fanget i det positive, sier Madslie.

Langt flere av foreldre er nå dratt med i skolearbeidet. Tidligere var det mange som kun møtte opp når de ble tilkalt. Noen foreldre stilte også spørsmål med hvorfor de skulle stille når det ikke hadde skjedd noe galt. Men holdningen har endret seg.

– Nå trekkes flere og flere foreldre med. Noen byr på sine nasjonale retter. Jeg har sagt meg villig til på holde skikurs til vinteren. Hvorfor skal ikke pakistanske barn lære å gå på ski, spør Madslie, før hun legger til;

– Noen har en slik holdning at det nærmest er rasistisk å stille krav til innvandrere. Selvsagt må det stilles krav, det er rasistisk å ikke stille krav, sier hun.

Koser seg

Syed Haider Hussain synes det viktig at barna ser at foreldrene har det hyggelig sammen. Det smitter over på barna.

– Lærerne er engasjerte. De viser glede og stolthet over jobben. Det ser elevene, sier han.

Hussain tror det er viktig å holde fokus på den forbedringen som har skjedd ved skolen.

– Ikke noe er mer umotiverende enn høye mål som aldri nås. Ordene må ikke bli så store at de bare blir svulstige, uten innhold og realitet. Nå er det satt en standard som vi alle må ta vare på, framholder Hussain. Madslie er enig.

– Selvsagt er det ennå uenigheter og konflikter. Men de gripes det fatt i på et tidlig tidspunkt. I klassen til barnet mitt er det bare to elever med norsk som morsmål. Derfor hender det at jeg må be foreldre snakke norsk og ikke urdu på foreldremøter. Hvis dette gjøres med et smil om munnen, går det seg fort til, sier hun.

Større respekt

Foreldrene ser en tendens til at innvandrere i tenårene fort faller ut av det aktive miljøet. De slutter gjerne med sport og får ikke lov å dra på skoleturer hvor jenter og gutter overnatter i samme rom.

– Slikt er trist og leit. Jenter og gutter i den alderen kan faktisk ha det veldig koselig sammen, uten at det skjer noe galt. Jeg føler at religionen trekkes inn i skolen på feil måte. Vi må veldig ofte innrette oss etter hva som er vanlig i andre land, sier Ingrid Madslie.

Syed Haider Hussain nikker med. Han mener det er stor variasjon i holdningene blant muslimske foreldre.

– Generelt sett synes jeg skolen er flink til å respektere våre verdier. Det er også fint at min sønn kan gå på besøk til Tom Kristian uten å være redd for å få servert svinekjøtt. Jeg synes vi har kommet nærmere hverandre, kulturelt sett. Respekten er blitt større, sier Hussain.

– Lov å bry seg

De to foreldrene mener også at Connect har gjort det mer legitimt å si ifra. Tidligere var leggetid et stort problem for noen foreldre. Når Ingrids barn måtte krysse under dyna, kunne leken blant innvandrerbarn i gata gjerne fortsette i tre timer. Det gjorde at flere av dem ofte møtte trøtte på skolen. Det ødela både for dem og for klassen.

– Klare regler på skolen har ført til at hjemmerutinene er blitt bedre. Kjerringa i gata er kommet tilbake. Det er lov å bry seg, sier Hussain. Det synes også Madslie er bra.

– Det stilles klarere krav til elevene. Dersom det skal være uteskole en kald vinterdag, nytter det ikke å komme med tøfler og lite klær, for så å tro at man slipper unna, sier hun.

De to foreldrene setter også pris på ordningen med ukerapport fra klassestyreren. Der blir både positive og negative ting tatt opp.

– Skolen har fått noen felles kjøreregler som alle må forholde seg til. Før kunne en lærer si ja til noe som en annen lærer sa nei til. Det var mye uorden og for mye inkonsekvens. Det manglet noen grenser, sier Madslie og fortsetter;

– Nå har skolen fått gode mål å strebe etter. Mye stygt snakk er luket bort. Barna forstår bedre at de ikke alltid kan være verdens midtpunkt. For eksempel vet de å lytte når andre snakker. Connect og en dyktig skoleledelse har sammen gitt oss en mye bedre skole. Det går faktisk an å trives på en skole der medelevene heter Ali og Mustafa, konkluderer Ingrid Madslie.

Litteratur

- Agledahl, L.A., Jensen, S.E., Kjemsaa, A.K og Størksen, S. (2004) Atferds/samspillproblematikk – forståelse og kompetanseheving i et systemperspektiv. Artikkel nr. 4., Statped skriftserie nr. 28, Nordnorsk spesialpedagogisk nettverk.
- Cohen, J. (1988) *Statistical Power Analysis for the Behavioral Sciences*. 2nd ed., Laurence Erlbaum, Hillsdale N.J.
- Ertesvåg, S. K. (2003) *ConnectOSLO. Rapport fra gjennomføring og evaluering av pilotprosjektet skoleåret 2002-2003*. Senter for atferdsforskning, Høgskolen i Stavanger.
- Ertesvåg, S. K. (2005) *Implementering av ConnectOSLO-pilot - Ein studie av implementeringsprosesser i personalet ved skulane i pilotprosjektet*. Senter for atferdsforskning, Universitetet i Stavanger.
- Ertesvåg, S. K. og Vaaland, G.S. (under arbeid) *Prevention and Reduction of Behavioural Problems in School: A Pilot Evaluation*
- Fullan, M. (1991) *The new meaning of educational change*. Cassell, London.
- Fullan, M. (2001) *The new meaning of educational change*. 3rd ed., Rutledge Falmer, London.
- Geithner, S. (2003) *Wie kann Netzwerkarbeit innerschulisch greifen? Acht Tesen aus der Praxis für die Praxis*. I Anette Czerwanski (red), *Schulenetwicklung durch Netzwerkarbeit*. Bertelsmann Stiftung, Gütersloh.
- Greenberg, M.; Domitrovich, C. E.; Graczyk, P og Zins, J. (2001) *A Conceptual Model of Implementation for School-Based Prevention Interventions: Implications for Research, practice and Policy*. Draft copy.
- Hadjimanolis, A. (2003). *The barrier approach to innovation*. In LS Shavinia (ed). *Handbook of innovation*. Pergamon, Amsterdam.
- Hargreaves, D. H. (2001) *A Capital Theory of School Effectiveness and Improvement*. *British Educational Research Journal*. Vol 27, 4. s. 487 –503.
- Jensen, S. E. og Størksen, S. (2001) *Refleksjon som metode i systemisk endringsarbeid*, *Skolepsykologi* nr. 4, s. 11-21.
- Kallestad, J. H. og Olweus, D. (2003) *Predicting Teachers' and Schools' Implementation of the Olweus Bullying Prevention Program: A Multi Level Study*. *Prevention & Treatment*, vol 6, 21.
- MacBeath, J. og Mortimore, P. (red.) (2001) *Improving School Effectiveness*. Open University Press, Buckingham.
- Midthassel, U. V. (1997) *Veiledning som arbeidsmåte for å møte utfordringer i skolen. Med vekt på kollegaveiledning*. Senter for atferdsforskning, Høgskolen i Stavanger.
- Midthassel, U. V. (2002) *Teacher involvement in school development activity*. Doktoravhandling, Psykologisk fakultet, Universitetet i Bergen.
- Midthassel, U. V. og Ertesvåg, S. K. (til vurdering) *Schools Implementing Zero. The process of implementing an anti-bullying program in six Norwegian compulsory schools*.
- Nordahl, T.; Egelund, N.; Samdal, O.; Sørli, M. A.; Brunstad, P. O.; Bø, A. K. (2000) *Vurdering av program og tiltak for å redusere problematferd og utvikle sosial kompetanse*. Kirke- utdannings- og forskningsdepartementet og Barne- og familiedepartementet, Oslo.
- Overland, B. (1998) *Evaluering av Læreprogrammet i Oppland. Læreplanarbeid, refleksjon og læring*. Forskningsrapport nr. 39, Høgskolen i Lillehammer.
- Skogen, K og Sørli, M. A. (1991). *Innføring i innovasjonsarbeid*. Universitetsforlaget, Oslo.
- Skogen, K. (2004). *Innovasjon i skolen*. Universitetsforlaget, Oslo.
- Sørli, M. A. (2000) *Alvorlige atferdsproblemer og lovende tiltak i skolen*. En forskningsbasert kunnskapsstatus. Praxis forlag, Oslo.
- Varnava, G. (2000) *Towards A Non- Violent Society. Checkpoints for Schools*. National Children's Bureau, London.

Appendix 1

Tabell 1a : HP1 – barnetrinnet (2-7. klasse). Antall svar og gjennomsnittskåre for hele delutvalget og minimum- (min) og maksimumsskåre (max) for gjennomsnitt for skolene i ConnectOSLO for den enkelt variabel. Landgjennomsnittet for 2004.

	HP1 2003				HP1 2004				HP1 2005				Lands - gj.snitt 2004	
	Antall svar	Gj. snitt	Min	Max	Antall svar	Gj. snitt	Min	Max	Antall svar	Gj. snitt	Min	Max	Antall svar	Gj. snitt
Disiplin	1375	0,86	0,74	0,99	1405	0,67	0,52	0,77	1351	0,65	0,50	0,84	4436	0,87
Mangel på konsentrasjon	1375	0,69	0,57	0,91	1404	0,64	0,51	0,81	1379	0,64	0,48	0,71	4436	0,75
Mobber medelever *	2663	0,29	0,23	0,48	2805	0,25	0,17	0,44	2567	0,24	0,15	0,43	4407	0,28
Blir mobbet *	2647	0,48	0,41	0,76	2802	0,47	0,33	0,70	2553	0,46	0,36	0,68	4411	0,39
Utøvelse av vold	428	0,18	0,10	0,31	459	0,19	0,10	0,45	448	0,13	0,02	0,32	4413	0,13
Offer for vold	428	0,20	0,12	0,39	458	0,20	0,10	0,47	448	0,17	0,07	0,31	4408	0,19

* basert på 2-10 klasse

Tabell 1b: HP1 – barnetrinnet (2-7. klasse). Antall svar og gjennomsnittskåre for hele delutvalget og minimum- (min) og maksimumsskåre (max) for gjennomsnitt for skolene i ConnectOSLO for den enkelt variabel. Landgjennomsnittet for 2004

	HP1 2003				HP1 2004				HP1 2005				Lands - gj.snitt 2004	
	Antall svar	Gj. snitt	Min	Max	Antall svar	Gj. snitt	Min	Max	Antall svar	Gj. snitt	Min	Max	Antall svar	Gj. snitt
Godt forhold til de andre i klassen	1375	2,46	2,39	2,54	1406	2,48	2,38	2,57	1348	2,44	2,27	2,51	4440	2,39
Lærerne gir god faglig støtte	1375	2,40	2,17	2,62	1404	2,41	2,22	2,62	1378	2,40	2,27	2,58	4430	2,35
Lærerne støtter og oppmuntrer	1375	2,11	1,89	2,27	1405	2,05	1,86	2,26	1382	1,93	1,75	2,00	4431	1,90
Lærerne fører godt tilsyn	1375	2,19	2,15	2,43	1404	2,24	1,99	2,48	1349	2,21	2,09	2,38	4433	2,21
Være inkludert i skolen *	2646	2,49	2,42	2,56	2800	2,51	2,42	2,61	2571	2,49	2,36	2,62		
Foreldrenes tilsyn	1373	2,64	2,52	2,75	1397	2,69	2,52	2,80	1334	2,68	2,55	2,77	4408	2,66
Foreldrenes interesse for skolen	1349	2,40	2,27	2,55	1349	2,50	2,42	2,58	1343	2,46	2,34	2,51		

* basert på 2-10 klasse

Tabell 2a: HP1 – ungdomstrinnet (8-10. klasse). Antall svar og gjennomsnittskåre for hele delutvalget og minimum- (min) og maksimumsskåre (max) for gjennomsnitt for skolene i ConnectOSLO for den enkelt variabel. Landgjennomsnittet for 2004

	HP1 2003				HP1 2004				HP1 2005				Lands - gj.snitt 2004	
	Antall svar	Gj. snitt	Min	Max	Antall svar	Gj. snitt	Min	Max	Antall svar	Gj. snitt	Min	Max	Antall svar	Gj. snitt
Disiplin	552	1,08	0,93	1,23	555	0,92	0,74	1,08	536	0,85	0,76	0,94	3660	1,22
Mangel på konsentrasjon	552	0,90	0,81	0,99	556	0,90	0,88	0,92	541	0,91	0,83	0,98	3677	0,97
Mobber medelever	550	0,34	0,31	0,39	553	0,32	0,29	0,34	537	0,28	0,23	0,34	3653	0,31
Blir mobbet	550	0,28	0,25	0,31	553	0,28	0,25	0,32	538	0,25	0,20	0,28	3657	0,28
Kriminalitet	549	0,08	0,07	0,09	545	0,05	0,04	0,06	542	0,06	0,02	0,11		
Erfaring med alkohol	549	0,30	0,16	0,46	543	0,27	0,18	0,37	540	0,27	0,18	0,39		
Erfaring med narkotiske stoffer	548	0,06	0,01	0,09	540	0,07	0,05	0,08	539	0,08	0,03	0,17		
Utøvelse av vold	549	0,28	0,21	0,28	546	0,21	0,17	0,25	541	0,15	0,12	0,18	2357	0,19
Offer for vold	549	0,19	0,15	0,21	544	0,16	0,12	0,21	541	0,13	0,12	0,15	2362	0,15

Tabell 2b: HP1 – ungdomstrinnet (8-10. klasse). Antall svar og gjennomsnittskåre for hele delutvalget og minimum- (min) og maksimumsskåre (max) for gjennomsnitt for skolene i ConnectOSLO for den enkelt variabel. Landgjennomsnittet for 2004

	HP1 2003				HP1 2004				HP1 2005				Lands - gj.snitt 2004	
	Antall svar	Gj. snitt	Min	Max	Antall svar	Gj. snitt	Min	Max	Antall svar	Gj. snitt	Min	Max	Antall svar	Gj. snitt
Godt forhold til de andre i klassen	552	2,26	2,25	2,27	556	2,25	2,18	2,36	535	2,27	2,20	2,36	3683	2,22
Lærerne gir god faglig støtte	552	1,98	1,87	2,05	556	1,89	1,85	1,91	542	1,87	1,80	1,95	2375	1,93
Lærerne støtter og oppmuntrer	552	1,65	1,56	1,72	556	1,50	1,45	1,52	543	1,51	1,37	1,62	2375	1,67
Lærerne fører godt tilsyn	552	1,73	1,65	1,78	554	1,74	1,72	1,81	539	1,73	1,67	1,79	2364	1,74
Være inkludert i skolen	552	2,24	2,14	2,33	555	2,28	2,26	2,30	538	2,28	2,22	2,37		
Foreldrenes tilsyn	551	2,33	2,28	2,36	554	2,32	2,25	2,36	539	2,32	2,29	2,36	3655	2,42
Foreldrenes interesse for skolen	551	2,07	1,97	2,12	547	2,06	2,03	2,11	538	2,04	1,96	2,07		

Tabell 3a: HP2 – barnetrinnet (2-7. klasse). Antall svar og gjennomsnittskåre for hele delutvalget og minimum- (min) og maksimumsskåre (max) for gjennomsnitt for skolene i ConnectOSLO for den enkelt variabel. Landgjennomsnittet for 2004HP1 – barnetrinnet (2-7. klas

	HP2 2004				HP2 2005				Lands - gj.snitt 2004	
	Antall svar	Gj. snitt	Min	Max	Antall svar	Gj. snitt	Min	Max	Antall svar	Gj. snitt
Disiplin	1566	0,75	0,55	1,14	1487	0,66	0,55	0,89	4436	0,87
Mangel på konsentrasjon	1566	0,68	0,50	0,77	1515	0,66	0,54	0,76	4436	0,75
Mobber medelever *	2832	0,25	0,18	0,37	2796	0,22	0,15	0,34	4407	0,28
Blir mobbet *	2831	0,47	0,41	0,64	2780	0,43	0,35	0,67	4411	0,39
Utøvelse av vold	489	0,20	0,05	0,55	564	0,09	0,02	0,23	4413	0,28
Offer for vold	490	0,23	0,10	0,45	563	0,16	0,06	0,27	4408	0,19

* basert på 2-10 klasse

Tabell 3b: HP2 – barnetrinnet (2-7. klasse). Antall svar og gjennomsnittskåre for hele delutvalget og minimum- (min) og maksimumsskåre (max) for gjennomsnitt for skolene i ConnectOSLO for den enkelt variabel. Landgjennomsnittet for 2004HP1 – barnetrinnet (2-7. klas

	HP2 2004				HP2 2005				Lands - gj.snitt 2004	
	Antall svar	Gj. snitt	Min	Max	Antall svar	Gj. snitt	Min	Max	Antall svar	Gj. snitt
Godt forhold til de andre i klassen	1566	2,44	2,31	2,53	1488	2,42	2,26	2,60	4440	2,39
Lærerne gir god faglig støtte	1561	2,38	2,23	2,55	1506	2,40	2,26	2,53	4430	2,35
Lærerne støtter og oppmuntrer	1562	1,97	1,81	2,14	1523	1,99	1,69	2,17	4431	1,90
Lærerne fører godt tilsyn	1562	2,19	2,05	2,39	1468	2,22	2,08	2,41	4433	2,21
Være inkludert i skolen *	2835	2,51	2,40	2,61	2813	2,53	2,42	2,62		
Foreldrenes tilsyn	1557	2,66	2,55	2,76	1446	2,64	2,51	2,70	4408	2,66
Foreldrenes interesse for skolen	1518	2,45	2,35	2,58	1460	2,46	2,35	2,55		

* basert på 2-10 klasse

Tabell 4a: HP2 – ungdomstrinnet (8-10. klasse). Antall svar og gjennomsnittskåre for hele delutvalget og minimum- (min) og maksimumsskåre (max) for gjennomsnitt for skolene i ConnectOSLO for den enkelt variabel. Landgjennomsnittet for 2004

	HP2 2004				HP2 2005				Lands - gj.snitt 2004	
	Antall svar	Gj. snitt	Min	Max	Antall svar	Gj. snitt	Min	Max	Antall svar	Gj. snitt
Disiplin	1736	1,01	0,79	1,19	1719	0,97	0,74	1,09	3660	1,22
Mangel på konsentrasjon	1736	0,92	0,85	1,02	1734	0,91	0,81	0,95	3677	0,97
Mobber medelever	1732	0,32	0,25	0,43	1715	0,29	0,20	0,35	3653	0,31
Blir mobbet	1732	0,29	0,21	0,36	1710	0,27	0,21	0,37	3657	0,28
Kriminalitet	1689	0,07	0,03	0,11	1719	0,09	0,06	0,11		
Erfaring med alkohol	1687	0,35	0,20	0,51	1719	0,34	0,17	0,55		
Erfaring med narkotiske stoffer	1680	0,10	0,05	0,29	1718	0,10	0,05	0,15		
Utøvelse av vold	1721	0,22	0,16	0,34	1716	0,18	0,13	0,25	2357	?
Offer for vold	1718	0,17	0,12	0,24	1717	0,18	0,13	0,25		

Tabell 4b: HP2 – ungdomstrinnet (8-10. klasse). Antall svar og gjennomsnittskåre for hele delutvalget og minimum- (min) og maksimumsskåre (max) for gjennomsnitt for skolene i ConnectOSLO for den enkelt variabel. Landgjennomsnittet for 2004

	HP2 2004				HP2 2005				Lands - gj.snitt 2004	
	Antall svar	Gj. snitt	Min	Max	Antall svar	Gj. snitt	Min	Max	Antall svar	Gj. snitt
Godt forhold til de andre i klassen	1735	2,25	2,18	2,31	1719	2,26	2,21	2,32	3683	2,22
Lærerne gir god faglig støtte	1729	1,94	1,75	2,20	1734	1,91	1,73	2,16	2375	1,93
Lærerne støtter og oppmuntrer	1731	1,59	1,48	1,84	1735	1,55	1,35	1,79	2375	1,67
Lærerne fører godt tilsyn	1732	1,78	1,62	1,90	1720	1,75	1,57	1,91	2364	1,74
Være inkludert i skolen	1737	2,31	2,20	2,45	1704	2,30	2,20	2,45		
Foreldrenes tilsyn	1720	2,38	2,20	2,47	1714	2,41	2,33	2,48	3655	2,42
Foreldrenes interesse for skolen	1721	2,16	2,05	2,24	1716	2,16	2,01	2,22		

Appendix 2

Tabell 1: Multivariate variansanalyser for multivariate hovedeffektar og univariate for signifikante hovedeffekter. F-verdiar og eksakte p-verdiar (sign.) er vist.

Effect	F-verdi	Sign.
Intercept	5275,16	,000
Hovedprosjektgruppe(HP)	6,54	,000
Underviser på trinn(Trinn)	9,42	,000
HP x Trinn	3,26	,001

Table 2:

Effect	F-verdi	Sign.
Intercept		
Skoleendring	3627,10	,000
Vurdering	24689,65	,000
Kjennetegn	5918,71	,000
Bredde	4207,614	,000
Innvirkning på undervisning	3726,933	,000
HP		
Skoleendring	8,93	,003
Vurdering	15,04	,000
Kjennetegn	0,01	,940
Bredde	8,26	,004
Innvirkning på undervisning	1,50	,221
Trinn		
Skoleendring	19,39	,000
Vurdering	36,10	,000
Kjennetegn	31,06	,000
Bredde	24,35	,000
Innvirkning på undervisning	21,25	,000
HP x Trinn		
Skoleendring	5,69	,017
Vurdering	0,33	,566
Kjennetegn	0,21	,648
Bredde	5,01	,026
Innvirkning på undervisning	2,92	,088

Universitetet
i Stavanger

Senter for atferdsforskning
www.uis.no